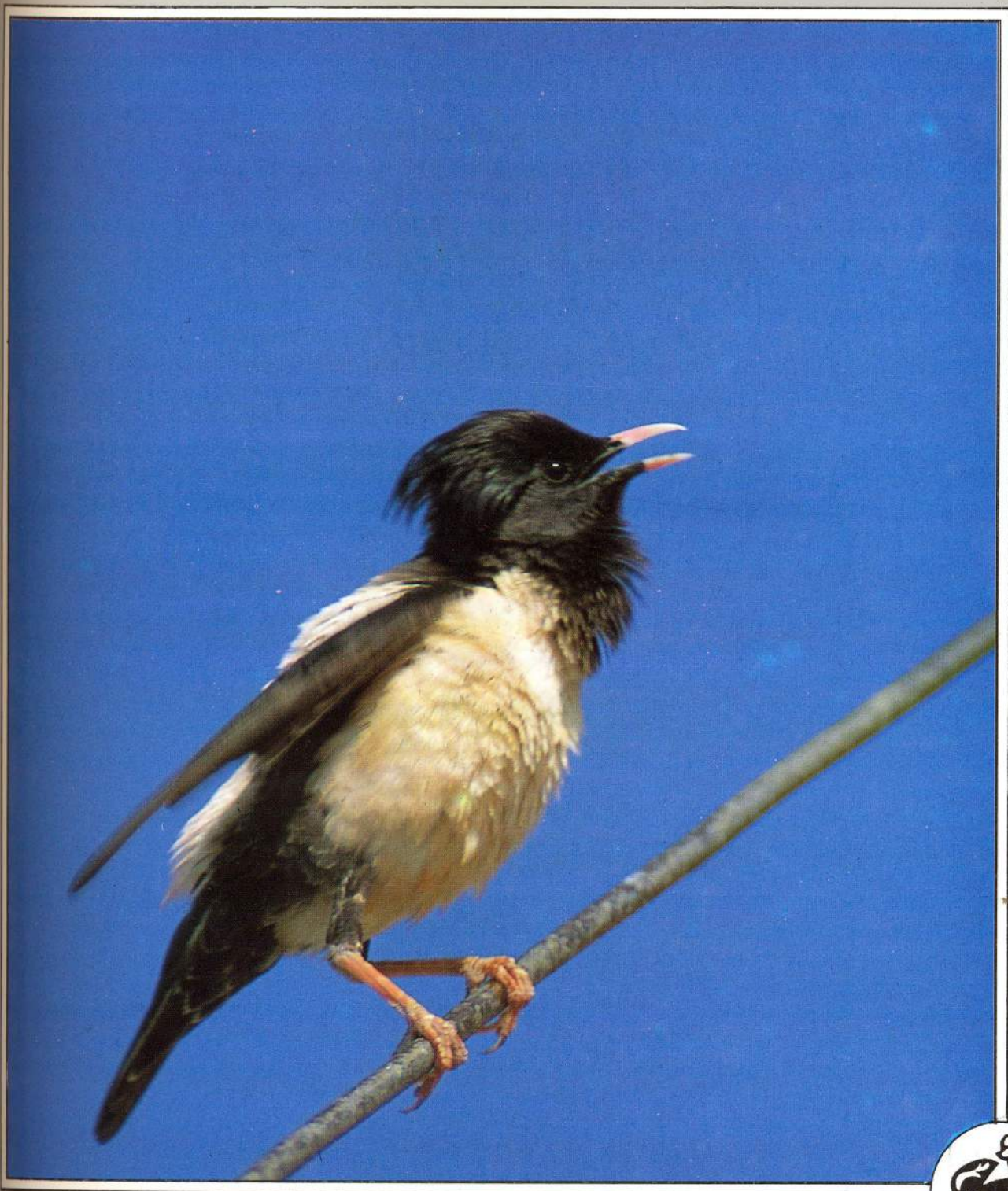


I. évfolyam, 6. szám

Ára: 60 Ft

# madártávlat

Természetvédelmi folyóirat

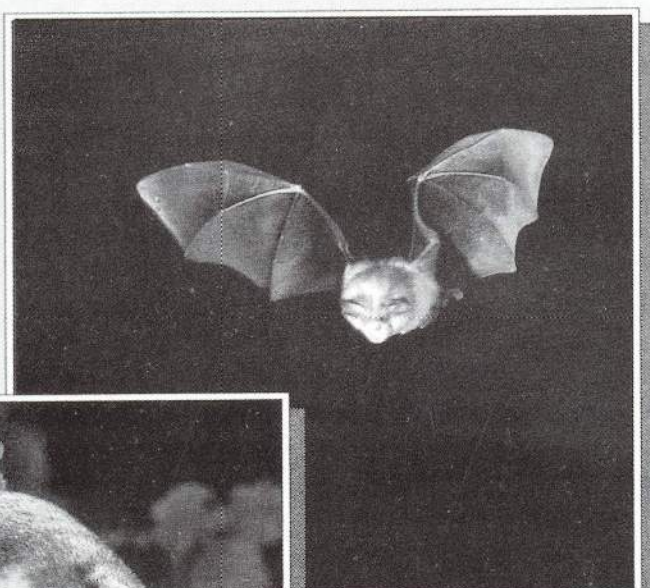


1994. november–december



# Megjelent

## A MAGYARORSZÁGI VADONÉLŐ EMLŐSÁLLATOK HATÁROZÓJA



## második, bővített kiadása

Megvásárolható vagy postai utánvétellel megrendelhető az MME Titkárságán. Ára: 500,- Ft.

# Nehézségek

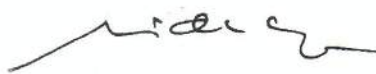
A januárban útjára indított *Madártávlát* immár hatodik számát szerkesztjük, próbáljuk tető alá hozni, nyomdai szedésre előkészíteni. Próbáljuk, mert annak ellenére, hogy eddig minden megnyilatkozó tagtársunktól csak elismerést és lelkes biztatást kaptunk, sőt a felkért külső bírálók is elismerően nyilatkoztak, nehezen áll össze az anyag. Felkért szerzőink, tisztelet a kivételnek, rendre elkésznek, jócskán túllépik a megadott határidőket, és a beérkező cikkek egy részével sincs minden rendben. Pedig, miután a megjelenést az olvasók nagyon is számon tartják, az előre meghatározott ütemet, a profi, „nagy” lapokhoz hasonlóan nekünk is napra készen tartanunk kellene. De mit tegyen szegény szerkesztő, amikor a jóval a határidő után, számos sürgető telefon és levél nyomán (ez mind pénzbe kerül!) végre megérkezett cikk használhatatlan, mert például a kért négy flekk (gépelt oldal) helyett a szerző – talán, hogy késését némiképpen jóvá tegye – nyolc oldalon tálalja mondanivalóját. A szerkesztő ilyenkor kényes helyzetbe kerül. Egyik oldalon sürgeti az idő, másrészt, én legalábbis így vagyok vele, nem szeretem „meghúzni”, átírni az anyagot. Véleményem szerint meg kell hagyni a szerző eredeti, olykor talán sajátos, de egyéni stílusát, csak ez mentheti meg a lapot attól, hogy sablonos legyen, mintha az egészet egy kéz írta volna. Ha visszaküldöm az egyébként is megkésett cikket (újabb postaköltség!), a szám még a postafordultával érkező, rövidített változat esetén is csúszik, hiába várják a megadott időpontban az olvasók. Ha pedig mindez nem egy, hanem mondjuk három nagyobb cikkel történik, az már kisebbfajta katasztrófával egyenlő, a fiókomban ugyanis nincsenek tartalék írások, amelyek „beugorhatnának” a kimaradók helyett. Amikor az *Ein Herz für Tiere* számait fordítom a hazai változat, az *Állatbarát* számára, egy kicsit mindig irigykedve olvasom a német lapban a következő szám ismertetését, alatta a pontos, napra szóló megjelenési dátummal. És ami számunkra, akik sajnos kicsit másként, „magyar módra” dolgozunk, talán csodálatosnak tűnik, a lapszám valóban a megadott időpontban lát napvilágot. Nem is lehetne másként, hi-

szen a nyomda a következő napon már más, ugyancsak határidőre megjelenő anyaggal dolgozik.

Sokat beszélgettünk erről a Szerkesztőbizottság tagjaival, és arra a megállapításra jutottunk, hogy amennyiben azt szeretnénk, hogy a *Madártávlát* mindig határidőre jelenjen meg, egy kis többletmunkával „túl kell biztosítanunk”, azaz saját írásokkal kell készenlétben álnunk arra az esetre, ha a külső szerzőktől kért és várt anyagok időben nem érkeznek meg. Ezt kell tennünk, ha elsősorban a lap és az olvasók érdekeit tartjuk szem előtt, márpedig úgy vélem, ez minden szerkesztőség elsőrendű kötelessége.

Kérem minden eddigi és jövőbeni szerzőnket, tisztelje meg közös lapunkat azzal, hogy elmondja, megírja nekünk, miről szeretne, tudna írni, milyen jellegű cikkeket tudna küldeni. Kérem, hogy az ezt követő felkérés során megadott terjedelmi és egyéb szempontokat mindenkéi szíveskedjen messzemenőig figyelembe venni. Ha pedig valaki bármi okból mégsem tudja megírni a korábban megígért cikket, közölje ezt velünk telefonon vagy egy levelezőlapon. Ilyen esetben a negatív jellegű értesítés is pozitív eredményt nyújt, hiszen még van időnk másokat felkérni, vagy ha minden kötél szakad, magunk írhatjuk meg a kérdéses anyagot.

Amikor a *Madártávlát* ötlete megszületett, egy madártani híreket, újdonságokat tartalmazó, általános jellegű problémákat felvető lapot kívántunk nyújtani az érdeklődő olvasóknak. Az eddigi visszajelzések alapján sikerrel, hiszen ahogy Önök írják, mondják, az egyes számok a kezdeti, talán természetes „gyermekbetegségek” után egyre jobbakká, színvonalasabbakká. Kérem, segítsenek, hogy ezt a szintet tartani, emelni tudjuk, hiszen a lapoknál a siker mindig a szerzők és szerkesztők közös munkájának gyümölcse.



Schmidt Egon  
főszerkesztő

## TARTALOM

<b>aktuális</b>	
Nagyvárosok madarai	2
Vadászat, vadgazdálkodás, természetvédelem	4
<b>bemutatjuk</b>	
Pásztormadarak a Hortobágyon	6
<b>gyakorlati természetvédelem</b>	
Budaörsi helyzetkép	7
Városi természetvédelem	9
A Washingtoni Egyezmény	10
<b>ami nem madár</b>	
Pihenés, alvás, veremelés a víz tükre alatt	12
<b>botanika</b>	
Fenyőerdők Magyarországon	13
<b>mme-hírek</b>	
BirdLife-világkonferencia	14
Határidő	14
Egy riport margójára	15
Kató némink nincs többé...	15
Homokfalpusztulás Tardon	15
Nemzetközi Madártani Kongresszus	15
Euring-füzet	16
Az MME 4. Tudományos Ülése	16
Nappalilepke-ismereti tanfolyam	16
„Madárpókok” lettünk	16
BirdLife-partnereink	16
<b>mozaik</b>	
A tarvarjáról	17
Mit tudhatunk meg a bagolyköpetekből?	17
Kékes réthéják Magyarországon	18
<b>rejtvény és hirdetések</b>	
<b>postaláda</b>	
<b>csipogó</b>	
Az én madaraim	21
Téli előkészületek a kiskertben	22
Fotósuli	23
Az öreg fa madarai	24
Virág Miklós: Gólyák	24

A címlapon: Pásztormadár.  
Dr. Kovács Gábor felvétele.

## madártávlát

Az MME kéthavonta megjelenő folyóirata.

**Főszerkesztő:** Schmidt Egon

**Művészeti szerkesztő:** Janca Ákos

**Művészeti tanácsadó:** Muray Róbert

**Képszerkesztő:** Péchy Tamás

**Szerkesztőbizottság:**

Dr. Kalotás Zsolt, Kállay György,

Márkus Ferenc, Nagy Szabolcs,

Péchy Tamás, Dr. Szép Tibor

**Szedő:** Dohán Zsófia

**Kiadja:**

Magyar Madártani és

Természetvédelmi Egyesület (MME)

**Felelős kiadó:** Kállay György

**Felelős terjesztő:** Harangi István

**Szerkesztőség:**

1121 Budapest, Költő u. 21.

Levélcím: 1536 Bp., Pf. 391.

Telefon: (1)156-2133

Telefon és fax: (1)175-8327

Telex: 226115

E-mail: postmast@mme.zpok.hu

*Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.*

**Nyomás:** Márton Miklós

MMV 94/ 027

ISSN 1217-7156

# Nagyvárosok madarai

Ha visszapörgethetnénk az idő kerekét egészen az első emberi települések megépültéig, és ettől kezdve fokozatosan nyomon követhetnénk, hogyan vették birtokukba az állatok az épületeket, illetve azok egyes, számukra alkalmas részeit, a kisebb-nagyobb kerteket, s gyakorlatilag mindent, ami egy város vagy falu fogalma köré tartozik, rendkívül érdekes és tanulságos folyamat részesei lehetnének. Miután azonban ez sajnos nem lehetséges, meg kell elégednünk az- zal, hogy a mai állapotot vizsgáljuk, a helyszűke miatt inkább csak példákra szorítkozva és nagyon vázlatosan.

Az évtizedek, évszázadok múlásával mind több állat ismerte és ismeri fel az épületek, a települések nyújtotta előnyöket, és azokat igyekeznek ki is használni. A nyest az erdőkben elsősorban azokat a részeket kedveli, ahol sziklák vannak, számára az épületek, a padlások vagy a templomtornyok ezeket helyettesítik. A házi egér valószínűleg barlanglakó őseink ideje óta követi az embert – akinek jóvóltából ma már az egész világon elterjedt –, generációk élnek le életüket egyetlen kamrában, pincében, istállóban vagy raktárakban. Megszokott látvány, hogy ősszel a legkülönbözőbb rovarok, lepkék, katicabogarak, fátyolkák keresnek menedéket, telelőhelyet az épületek belsejében. A falusi udvarok gyakori lakója, éjszakai rovarpusztítója, az Arany János által „lomha földi békának” nevezett zöld varangy a nappali órákat pincékben, néha a régi küszöb alatt tölti. Az állatvilág nagyon sok csoportja sikeresen próbálkozott meg azzal, hogy természetes élőhelyét az ember nyújtotta, részben mesterséges élőhellyel cserélje fel. Közülük a leglátványosabb kétségkívül egyes madárfajok urbanizációja volt. A következőkben erről szeretnék ejteni néhány szót.

A legfontosabb ok, amiért egy-egy madárpár megtelepszik az épületeken vagy azok belsejében, a számukra alkalmas, esetleg kifejezetten kedvező fészkelőhely. Valamennyi érintett faj felsorolása, megemlézése messzire vezetne, ezért csak néhány, hazai példát említenék. E csoport klasszikus, gyakran em-

legetett és egész Európára érvényes képviselői a füst- és a molnárfecske. Az előbbi mindig épületek belsejében, falusi istállók gerendáin, tornácok szögleteiben, állandóan nyitott ablak esetén akár a konyhában is fészkel, a molnárfecske a házak külső felületén, elsősorban ereszek alatt, erkélyek külső szögleteiben stb. építi otthonát. Sokszor nagy telepekben, fészkek tucatjai szorongnak egymás mellett. A fecskék valamikor sziklákon fészkeltek, és számukra annak „felfedezése”, hogy az emberi épületek helyettesíthetők, sőt a gyakorlatban sokkal biztonságosabb otthont nyújthatnak ennél, azt eredményezte, hogy megtelepedtek az Alföldeken is. Korábban itt csak átvonulás során bukkantak fel. Az urbanizációval tehát elterjedési területüket és ezzel állományukat is hatalmasan megnövelték.

A sárlófecske nem fecske, még csak nem is énekesmadár. Magyar neve nem a legszerencsésebb, bár a magasban keringő madár alakja kétségkívül emlékeztet névadóira. Hazánkban és Európában a szinte kizárólag városokban élő, tornyok, magas épületek, várromok stb. alkalmas üregeiben, fali résekben, a palatető alatt és más, számukra alkalmas zug-

ban költő madárfajok közé tartozik. A háborút követő években a belövések okozta nyílások révén új telepei is létesültek Budapesten és valószínűleg más nagyobb városokban is. Nyugat-Európában mesterségesen biztosítanak fészkelőhelyet számára. Hazánkban a fővároson kívül elsősorban az öreg épületekben gazdag városokban (pl. Sopron, Pécs, Veszprém) találjuk nagyobb kolóniáit.

Ugyancsak európai jelleggel, szinte kizárólag épületek belsejében, elsősorban templomtornyokban költ a gyöngybagoly. Miután fészket nem épít, csak egy alkalmas sötét zugra van szüksége ahhoz, hogy tojásait kiköltse és fiókait felnevelje. Rendszerint a harang feletti süvegrészben, a legkevésbé háborgatott részen tanyázik. Jelenlétét legfeljebb a párzási időben adott jellegzetes fűző, hortyogó hangok árulják el, mert kifejezetten éjjeli madár, rejtékét csak a sötétség beállta után hagyja el és oda még a pirkadat előtt vissza is tér. Röpte olyan puha és annyira nesztelen, hogy a torony zsalugáterének résein át kirepülő madarat – ha csak nem várjuk és figyeljük – nem lehet észrevenni. A hazai állomány az egyre gyakoribb templomrenoválások miatt számos toronyból kiszorult, mert az ablakokat a gyúlékony anyagokat behordó galambok miatt hermetikusan zárják. Szerencsére idehaza is történtek már eredményes kezdeményezések a gyöngybagoly párok telepítésére, a torony



Feketerigó

Fotó: Szaák Tamás

ablaka mögött elhelyezett nagy költőládával biztosítják a fészkelés lehetőségét. A másik komoly problémát – mint arra dr. Kalotás Zsolt, elsősorban Tolna megyében végzett vizsgálatai alapján rámutatott – az ugyancsak urbanizálódó és a tornyokat rendkívül kedvelő nyestek okozzák. Két dudás nem fér meg egy csárdában, és miután a ragadozó az erősebb, a bagolynak kell elhagynia korábbi tanyahelyét.

A fehér gólya régóta követi az embert, ragaszkodik közelségéhez. Nagy gallyfészkeit régebben főleg a nád- vagy szalmatetős falusi házak széles kéményeire, vagy a falu határában, a legelőn álló öreg fákra rakta. Alkalmazkodóképességét dícséri, hogy gyorsan tudott váltani, és a falusi építkezésmódok megváltozásával a villanyoszlopokon, majd az azokra erősített fészektartó állványokon kezdett fészkelni. Ma már megszokott látvány, hogy akár 6–8, az oszlopok fölé magasló, lakott fészket is láthatunk egyes falvak (például Gelej vagy Nagyiván) főutcáján. Minden fészek oldalában ott találjuk a kócos otthonaik az ágak szövvényében építő házi verebeket. A házi veréb, nevének megfelelően, kizárólag az ember közelében, városokban, falvakban, tanyákon stb. fészkel. Elsősorban épületek zugaiban, tetőrészekben, fali lyukakban stb. telepszik meg, de mint a szövőmadarakkal rokon madár, néha a belterületen lévő fák ágain, nyíltan is költ. Ilyenkor rendszerint több pár is megtelepszik egymás közelében.

A városi madaraknak két lehetőségük van táplálékuk beszerzésére. A gólya minden esetben kirepül a település szűken vett határain túlra, és a réteken, legelőkön, mocsarakban keresi zsákmányát. A gyöngybagoly, a köpetvizsgálatok eredményei szerint, tavasztól ősziig elsősorban ugyancsak a házakon túl, a földeken vadászik, de már a télire itthon maradó példányok esetében a feltűnően sok veréb- és háziegér-maradvány azt jelzi, hogy az épületek körül, vagy akár azok belsejében (pl. pajtákbán, csűrökben, hodályokban) keresik zsákmányukat. Ha valaki figyelni napközben a molnárfecskéket, azt látja, hogy nagy magasságokban, de többnyire a városok felett maradnak, a jóval kisebb területű falvakra nézve ilyen megállapítást természetesen nem lehet tenni. A füstifecske a falusi istállókból a közeli rétek, legelők, mezőgazdasági földek fölé jár vadászni, nagyon gyakran egészen alacsony

nyan suhan a mezei utak, illetve a hullámzó fűtenger felett. A városi házi verebek és az ugyancsak a lakott területekhez kötődő balkáni gerlék az év nagy részében „házon belül”, azaz az utcákon, tereken, udvarokon stb. keresik táplálékukat, de különösen a falvakban élő populációk a gabonaérés idején nagy csapatokban járvák a környéket is. A verebek a kalászatokat szemezik, illetve később a tarlókat látogatják, a balkáni gerléket, különösen az Alföld déli felén, óriási csapatokban napraforgótáblákon figyelhetjük meg.



Barázdabillegető

Fotó: Péchy Tamás

A ragadozók közül a vörös vércse Budapesten több helyen is fészkel (pl. Parlament, Iparművészeti Múzeum), de költött például egy Báthori utcai irodaépület tetőrészeiben, a Népliget szélén álló kis toronyépületben és még sok más helyen is. Nyugat-Európában a vándorsólyom is gyakori városlakó, Dél- és Délkelet-Európában a fehérkarmú vércse költ a tornyokban, romokon és épületek padlásterén. Európa nyugati részén a városi tavakon gyakori jelenség a tökécs réce, ezek a példányok helyenként teljesen megszokták az embereket, és akár kézből is lehet etetni őket. Budapesten a Városligeti-tavon és az állatkerti Nagytavon is élnek félvad tökécs récék. Szívesen fogyasztják az ember nyújtotta táplálékot, de rendszeresen ki is repülnek onnét, a Dunára vagy a városon kívülre

is. Szombath László figyelte meg évtizedekkel ezelőtt, hogy a Szépművészeti Múzeum tetőrészen költő tökécs tojó a kikelt fiókákat a csőrében hordta le az állatkerti tóra, ahol azok szerencsésen fel is nőttek.

Az emberek ritkán figyelnek fel a házi rozsdafarkú hímjeinek a tetők magasságából hangzó, nem túlságosan hangos, reszelős énekére. Ez a madár a sziklás területek, kőbányák jellegzetes fészkelője, de az állomány egy része rendszeresen a városokban költ. Budapesten különösen a hajnali órákban, a Belváros környetegében is gyakran hallani jellegzetes éneküket. A párok élete a kora tavaszi érkezéstől az őszi elvonulásig a tetők szellős magasságában zajlik, az épületek zugaiban fészkelnek, odafent vadásznak rovarokra, az ereszcatornában összegyűlt vízből isznak, ott fürdenek.

Ha nagyon következetesek akarunk lenni, a városok parkjaiban, kertjeiben, a zöldövezetben fészkelő fekete rigók, barátkák, kis posztáták, vörösbegyek, harkályok és még sok más madár legfeljebb részben tekinthetők urbanizálódó fajoknak, hiszen nem tettek mást, mint visszafoglalták azokat a területeket, ahol nem az ember, hanem ők voltak először otthon. Az viszont nem vitás, hogy ökológiailag részben eltérő viszonyokat találtak. A városi környezet egyfelől kétségkívül védettebb, akár az időjárás tényezőket, akár a természetes ellenségeket nézzük, táplálék szintén bőven van, másfelől veszélyhelyzetet jelenthet számukra az ember vagy a különböző emberi tevékenységek és az embert követő állatok, elsősorban a mindenütt jelenlévő macskák. A legjobb példa a közismert fekete rigóé. A hajdan erdei madár megjelent a parkokban, kertekben, azaz az erdőt utánzó környezetben, és ott kedvező feltételeket találva nagyon elszaporodott. Budapest területén ma összehasonlíthatatlanul nagyobb sűrűségben élnek a párok, mint a Budai-hegységben vagy általában a környező erdőkben. A fekete rigó nem csak nagyszerű fészkelési lehetőségeket talált a városban (nem csak bokrokon és fák ágain, de épületek zugaiban is költ), de táplálkozási lehetőségei is lényegesen jobbak. Különösen áll ez a téli időszakra, ekkor életüket a mindenütt jelen lévő felhasználható hulladék és az egyre gyakoribb tudatos etetés nagyon megkönnyíti. Mindez oda vezetett, hogy a madár szokásai is változtak, korábban kezd költeni,

vonulóból fokozatosan állandóvá válik, és elveszítette természetes félelmét az emberrel szemben. Ezt bárki tapasztalhatja, ha a fővárosi madarak után egy igazi „erdei” rigóval találkozik.

Hasonló a helyzet számos pintyfélé esetében is. A csicsörke eleve a lakott területekhez kötődik, de a kertek, parkok és arborétumok változatos fa- és bokorállományukkal kitűnő fészkelőhelyet nyújtanak a zöldikének, tengelicnek, erdei pintynek is, melyek ugyanabban a környezetben táplálékukat is megtalálják (adott esetben télen is). A barátka a legalkalmazkodóbb faj a poszták között, bárhol megtelepszik a városban, ahol a fészkeléshez és táplálékkereséshez minimálisan szükséges bokornyiséget és fákat megtalálja. A kis posztáta elsősorban a kertek élősvényeit kedveli, de a városok széléin, fálvak területén megtelepszik a karvalyposztáta is, ha ott sűrűbb bokrokat, líciumot stb. talál.

Végül a parkokról, a nagyvárosok „oázisairól”. Ha valaki egy májusi délelőttön sétál a budapesti Népligetben, a város mindenfelől hallatszódó zajától eltekintve az erdőben érezheti magát. Fülemlülék csattognak, flótázik a sárgarigó, poszták énekelnek, csuszák, seregélyek, cinegék mozognak mindenfelé. Rendszeresen költ az örvösgalamb, és különösen a hajnali és reggeli órákban mókusokkal is találkozhatunk. A varjúfélék közül fészkel a szarka, a dolmányos varjú, a szajkó és a csóka, utóbbi egyébként rendszeresen költ a Belvárosban is, ahol hajnali fészekfosztogatásával a fekete rigók és a balkáni gerlék, valamint a házi galambok állományát „szabályozza”.

Magyarországon még csak most indul az énekes rigó behúzódása a lakott területekre, míg nyugaton sokfelé már rendszeres kerti madárnak számít. Magam Balatonakarattyán találtam fészkelve 1993-ban. A fészek egy forgalmas út mentén lévő kertben álló kis fenyőfán épült, a tojó nyugodtan kotlott és nem törődött azzal sem, hogy néhány méternyire megálltam mellette. Ugyanott az örvös galambok is a kertekben költenek, de például Hollandiában, Amsterdamban már 1970-ben megfigyelhettem, hogy ezek a madarak balkáni gerlék módjára üldögéltek a belvárosi házak tévéantennáin, sétáltak a forgalmas utcákon, néhány lépésnyire az ott járó emberektől.

Schmidt Egon

## Vadászat, vadgazdálkodás, természetvédelem

A vadász hajlamos „elfogult széplelket” látni a természetvédőben, aki viszont az „állatok lelővöldözőit” nem érti meg sokszor. Ellentmondásaikban sohasem volt könnyű eligazodni, valós és vélt ütközőpont adódik bőven.

Pedig lehet magyarázni ezt a törzsfajlódás adta hajlamot. Gondoljunk csak arra, hogy létünk hajnalán az emberiség épp olyan, húst is evő lény volt, akár csak egy mindenevő állat, a tápláléka jó részt az általa fogott prédából került ki. Elődeinkben ez a táplálkozási életforma fejlesztette ki a ragadozóhajlamot. Nagyon jelentős magatartásformává kellett, hogy váljék, lévén fajunk fennmaradásának egyik záloga. Burchard Brentjes szerint egymillió évnél is hosszabbra nyúlt a zsákmányolás vágyát génjeinkbe építő időszak, ezzel szemben az első háziastított állatok csak alig tízezer esztendeje kezdtek feltűnedezni. Így érthető, hogy a vadászó hajlam, eredeti rendeltetését elvesztve sem kopott ki belőlünk. Egyikünkben-másikunkban atavisztikusan tör fel, és mióta ember van a Földön, ezért volt, van, s lesz ezután is vadászat. Sokakban az őseréjű zsákmányolóvágy olyan határozott lehet, hogy éppenséggel az életük értelmét találják meg benne. Széchenyi Zsigmond találóan írja, hogy aki ennek rabja, annak a legtermészetesebb, de akinek a lelkéből hiányzik, az másoknál sem értheti meg. A szenvedélyének hódoló azonban manapság már csak a korszellem szemléletével, önmérséklőn-felkészülten gyakorolhatja azt.

Hát ez volna az igazi vadászat lényege. A genetikai örökség ma már csak az *élővilág számára elviselhetően váltható aprópénzre*. Az ilyen vadász pedig eleve kell, hogy szeresse, csodálja a természetet. Fekete István, aki fűröl, fáról, állatokról olyan csodálatosan írt, de az egyik legtekintélyesebb, legtevékenyebb természetvédő nagyságunk, Beretz Péter is szenvedélyes vadász volt. Szerzte a világon a Beretz-szemléletű vadászok kezdeményezték az első nemzeti parkok létrehozását.

A közfelfogás és a jog azonban nemcsak az így megrajzolt igaz vadászszal számol, a vadászat fogalmát kiterjedtebben értelmezi. Éppúgy idesorolja még annak gazdasági vonatkozását,



Őzgida

Fotó: Péchy Tamás

vagy akár a státusszimbólumból vadüzöket is, az így tetszelgő újgazdaggal, meg a telhetetlen mészárosokkal egyetemben, kiket csak a teljesítményük mértéke érdekel. A trófeákat nem az élményért, hanem medáliáért gyűjtöket, és hát a vadászat ürügyén mívelt, ki tudja még mennyi, semmiképp sem rokonszenves egyebeket is. A jogalkotás a vad elejtését szolgáló bármilyen cselekményt vadászatnak tekint, tekintet nélkül annak indítékára. A nemvadászok úgyszintén. A tisztánlátáshoz, az ítéletmondáshoz ezért az egy kalapba gyűjtött jót és rosszat szét kell választani.

Természetvédelmi nézőpontból a szélsőségek minősítése még nem okoz gondot. A korrekt vadászt közénkvalónak tekintjük, a vadhajtásokat pedig próbáljuk meggyőzni, vagy erkölcsi-jogi elmarasztalással védekezünk ellenük. A nyereségérdekelt és jobbára törvénytisztelő vadgazdálkodásnál azonban (ez a természetgazdálkodásnak elismert formája) már körülményesebb eligazodni.

A vadgazda hajlamos valamennyi vonatkozásában természetvédelelként is beállítani a maga tevékenységét, bírálói megnyerése érdekében. Ez azonban csak az élőhelymegőrzés és a tűzokvédelemhez hasonló állatmentések terén ilyen egyértelmű. A fauna egészének dolgában már nem mindenkor van így. A természetvédelem az élővilág sokféleségét szol-

gálja, ezért a minél változatosabb fajösszetételű, és a lehetőség mértékéig ön-szabályozó közösségek benépesítése ökoszisztémákra törekszik. A vadgazda ezzel szemben a természeti környezetet csak a vadászható „hasznosvad” szempontjából szemléli (hazai gyakorlatunkban ez vadászterületenként legfeljebb 5–6 fajt jelent). Arra törekszik, hogy minél nagyobb állománysűrűséggel és minél több vadásztilag kívánatos tulajdonsággal terjedjen el. Minden egyéb élőlényt, amely a vadjának versenytársa, vagy zsákmányolója, iparkodik visszaszorítani. A vadállomány erőszakolt fejlesztése számos olyan módszerrel is történik, amely a természeti állapotot eltorzítja. Ezeknek talán legdurvábbja a zárt téri apróvad-szaporítás és -kibocsátás. A Nemzetközi Vadászati és Vadvédelmi Tanács (CIC) kódexe szerint ennek célja az állományok erőteljesebb tétele, nem pedig „élő céltáblák nevelése”. Sajnos azonban ez a szemlélet jobbra csak az etikai állásfoglalásokból tükröződik. A gyakorlatban Európa-szerte, s így nálunk is, jelentős gazdasági szempontok szorgalmazzák a hírhedt „fácán- és récegyá-

rak” tevékenységét. A többé-kevésbé félvad állományok tömeges kihelyezésének előnytelen genetikai és ökológiai következményeiről könyvet lehetne írni. Egyelőre ott tartunk, hogy ezeket a programokat a védett természeti területekről iparkodunk kirekeszteni.

A természetvédelem a jelenlegi élőhelyeken könnyen túlnépesedő nagyvadak elégtelen állományszabályozása és a túlméretezett vadetetés miatt is gyakran károsul. A vadgazda a vadászati lehetőségek változatosabbá tételéért rég kipusztult vagy idegen vadfajok telepítését is egyre-másra igényli, csak éppen nem számol annak az állatföldrajzi vonzataival.

A külföldi vadászvendégek bérvadásztatása is gondot okozhat. Tény, hogy nemzetgazdasági megokolásból szükség van erre, de a vadgazdálkodó egységek is életképtelenné válnának nélküle. Hazánk nemrég még majdnem versenytárs nélkül állt e téren Közép-Európában, később számos okból csökkentek az esélyei. A vadászvendéget fogadók ezért, ügyfeleiknek kedvezendő, hajlamosak kétes engedményekre. Természetvédelmi szabálysértés szerencsére nem gyako-

ri, annál inkább előfordul viszont a jogszabályba nem ütköző, mégis súlyosan károsító magatartás. Különösen hírhedtek ebben az olasz vadászvendégek, a minden képzeletet felülmúló lőszerfelhasználásuk, s elképesztő lödühük miatt. Lövöldözésüknek azonban csak töredéke jár felvett zsákmánnyal. Jórésztük a sportszerűtlen távlövés okozta sebzésekhez, és nem utolsósorban a messze környék állatvilágának sokkolásához vezet. Ezekben az elviselhetetlenné fajuló „latin módra”-vadászatokban ajánlatos mielőbb mérséklő rendet teremteni!

A vadászok-természetvédők egyeztetései korábban jobbra csak összecsapásokban merültek ki, apránként sikerült azokat építő megbeszélésekké fejleszteni. Nagy eredmény, hogy a mérgezés és a ragadozók problémája már megnyugtatóan rendeződött, hogy védett állatot viszonylag ritkán lőnek, hogy néhány, különösen sebezhető, védett természeti területen a vadászat jogát a természetvédelmi kezelő gyakorolja, s ott a vadat nem sportból vagy gazdasági érdekből, hanem kizárólag a szükséges állományszabályozás kényszeréből szabad elejteni. Örvedetes, hogy a vízivadfélék vadászata legjelentősebb élőhelyeiken tilos, hogy összehangolt a természetvédelmi és a vadászati főhatóságok együttműködése. Messzemenő eredményeket várhatunk attól is, hogy a mai hivatásos vadászokat merőben más szemlélet jellemzi, mint a régebben, a természetvédelem ellenségeivé kiképzett társaikat.

Hazánkban manapság mintegy negyvenezer, vadászatra jogosult személy van. Ők a természetvédelemnek részben szövetségesei, részben érzéketlen szemlélői, de jócskán akadnak közöttük ellenségei is. Korántsem közömbös, hogy a várhatóan egyre több vadász között milyen arányban találjuk ügyünk támogatóit és hátráltatóit. A bizalomkeltés jó részt rajtunk múlik, a meggyőzés útján pedig tényekkel, számokkal, érzelmeiktől mentes, tiszta, világos érveléssel kell elindulnunk. Ez persze korántsem jelenti azt, hogy ne lelkesedjünk. Vitatkozni, felvilágosítani, szabályozni azonban csak tárgyilagosan lehet!

Végezetül még csak annyit; sokszor felmerült bennem a kérdés: gyerkőc korom óta szenvedélyes vadász-énem összeegyeztethető-e választott élethivatással, a természetvédelemmel? A magam számára kialakított szemlélettel és normákkal úgy érzem: igen!



## Pásztormadarak megjelenése és fészkelése a Hortobágyon

Régi madártani könyveket, tanulmányokat, vagy újabb kori összefoglaló műveket lapozgatva a pásztormadár (*Pastor roseus*) nagy beözönléseiről jó részt csupa alföldi, de legalábbis kelet-magyarországi adatot találunk. Jellegzetesen inváziós faj, közép- és kis-ázsiai hazájából rendszertelen időközönként hullámokban indul el nyugat felé. Ekkor lezajló fészkelései során Magyarországot is érinti. Bár kóborló egyedek, kisebb csoportok nem ritkán Angliáig is eljutnak, fészkelésre a Dunától nyugatra már nincs példa, az valóban főként a Tiszántúlra és az északkeleti domb- és hegyvidékre korlátozódik.

Ornitológusaink közül legtöbbet Schenk Jakab foglalkozott vele, aki 1907–34 között három nagyobb beözönlését tanulmányozta és dolgozta fel terjedelmes közleményekben. A legtöbbet a pásztormadarak viselkedéséről, táplálkozásáról és költési szokásairól írt. Hoszsan foglalkozott a megjelenésük, költési inváziójuk, illetve a sáskajárások kialakulása közötti feltételezett összefüggésekkel. Valóban ez a táplálékbázis tartja el madarunkat, és teszi lehetővé fiókanevelését, bár alkalmanként egyéb rovarfajok, sőt, gyümölcsök is étlapjára kerülnek.

A régi, nagy inváziók közül elsősorban az 1907-es koncentrált igazán a Hortobágyra. Ekkor nem csak pásztormadár építményekben, de még a kilenclyukú híd téglái között is tömegesen költött. A későbbiekben Nádudvar, Karcag, Hajdúböszörmény térségében téglá- és vályograkásokban (például téglagyári késztermék-lerakatokban) fészkeltek nagy számban.

Az 1948-as zám-pusztai (Kövesháza) fészkelésről csak elkésvé, a pásztormadarak nem mindig megbízható elmondásai alapján szereztünk tudomást madarászaink. Ezt követően 46 éven át nem voltak biztos adatok hortobágyi költésről, bár a fel-felbukkanó kóbor példányok, kisebb csapatok megjelenései nemegyszer felvetették a környékbeli fészkelés eshetőségét.

A legutóbbi 20 év során május közepétől június végéig gyakorlatilag minden évben láttunk pásztormadarakat, általában kisebb csoportokban, ritkábban egyesével. Az időnként seregélyek közé vegyülő madarak pusztá észrevétele sem könnyű, viszont a tiszta csapatok már nagyon messziről feltűnőek.

### A pásztormadarak 1994-es fészkelése

Május 25-én, ugyan azon a napon tűnt fel 25 pásztormadár a Hortobágyon, és 112 Biharkeresztesen. Június 5-én hallottuk először, hogy a Hortobágy északi részén, egy juhteleg hodályain rendszeresen mutatkoznak, sőt, párzásukat is látták. Pár nap múlva már arról



Pásztormadarak

A szerző felvétele

kaptunk hírt, hogy a madarak füvet, gazt, lucernaszálakat hordanak a hodály eresze alá, a fészkekrakás biztos jeleként. Június 13-án már a második telepük is kialakult, mintegy 10 km-re az elsőtől, három nap múlva pedig megleltük őket a Hortobágy déli részén is. 19-én és 26-án még két telepet találtunk ugyanitt, Nádudvar határában. A madarak nem egyszerre, hanem több napon keresztül kisebb hullámokban érkeztek, így a végleges költési létszám 5–6 nap alatt alakult ki.

Rögtön a megérkezés után a hímek már nagy éneklést, udvarlást csaptak, néha egy-egy jobb költőhelyért össze is verekedtek. Az öt hortobágyi telepük

egymástól nagyon különböző épületeken, létesítményeken alakult ki. Az alábbiakban röviden összefoglalva közlöm az egyes kolóniákban fészkelők számát, állományuk legnagyobb méretét, illetve a költőhely rövid jellemzését. A sorrend a telepek kialakulásának időrendjét követi.

#### 1. Darassai juhteleg

Főleg a nagyméretű, nádtetős hodályok eresze alatt, a kihelyezett deszkaodvakban, kisebb számban pedig a nádtető gerincének cserép-szegése alatt és a szelőlőzőkürtők tövében letek helyet. A költő párok száma 78–80 volt, a legnagyobb létszám: 200–210 példány.

#### 2. Nagykecskési tanya, bikaistálló

Három cserép- és egy simapalatetős épület falrészében, a falat védő deszka-berítés alatti üregekben, de az ajtókon és a kitért ablakokon bejárva a hodályok belső terében is nagy számban fészkeltek. 130–150 pár költött, maximálisan 320 példányt számláltam.

#### 3. Nádudvar, Ser-zugi disznótelep

A hullámpalával fedett, modern disznónutricák tetőzete alatt, az ereszcatorna pereméről bejárva épített fészket kb. 200 pár, de a költést nem fejezték be, június 25–28. között az egész társaság hirtelen eltűnt. A legnagyobb létszám 450 példány volt. Egy hónappal később a teleppel szomszédos, kb. 200 hektárnyi táplálkozóterületük egy nagy tűzvészben teljesen leégett.

#### 4. Borzas, elhagyott szovjet lágér

A hullámpalával fedett kantine tetőzete és eresze alatt, majd a lapos tetejű tisztalukások falrészében kb. 80 pár fészkeltek, de maximálisan 220 példányt számláltam.

#### 5. Mihályhalma, tanyaközpont

Az előző teleptől kb. 1 km-re északra található külterületi településen a cseréppel fedett nagy hodályok eresze alatt, tűzfalrészében, a magtár, a szénatároló, a mázsaház és a WC épületeinek hasonló helyein, és a hullámpalával fedett, alacsony libahodályok belső terében kb. 300 pár fészkeltek. A közeli pusztagyepen egy 1000 példányos, táplálkozó csapatot is megfigyeltem. Elképzelhető, hogy ez a nagy tömeg részben az önmagát felszámoló ser-zugi telep lakóiból állt.

A fentiekből kitűnik, hogy 1994-ben a Hortobágyon a ténylegesen fészkelők-nél jóval több pásztormadár jelent meg.



Májusban a költésnek még jele sem volt, a legtöbb madarat cseresznyefákon vagy azok környékén figyeltük meg. Érett, félrett és zöld cseresznyét egyaránt fogyasztottak. A júniusban lezajlott meglepedésüktől kezdve egyre inkább a pusztán hemzsegő sáskák fogdosása vált fő tevékenységükké. Mivel az idén is elárasztották a Hortobágyot a több sáskafajból álló rovar tömegek, táplálékban nem szűkölködtek. (Megjegyzem, hogy az 1993-as hortobágyi sáskainvázio mértékét az 1994-es nem érte el.) Feltűnően gyakori volt idén a korábban alig látott, feketés színű változékony sziki sáska (*Celes variabilis*), a rövid gyepe birka-legelőket lepte el és még az üröm hajtásait is kopaszra rágta. Ezeket a rovarokat vetési varjak, gólyák, kis és nagy pólingok, dankasirályok, seregélyek mellett pászormadarak is szívesen ették.

Táplálkozóhelyeikre a legtöbb esetben kisebb-nagyobb csapatokban húztak, és ugyancsak „kötelékben” repülve tértek vissza fiókáikhoz, csőrükben 4–5 sáskát vagy 1–2 nagy szöcskét hurcolva. Teleszkóppal szemlélve az etetéshez készülő madarakat, feltűnt, hogy a nagyméretű szöcskéket 3–4 helyen keresztben „megropogtatva”, teljesen élettelen állapotban hozták elő.

Kecskés-pusztán szívesen jártak a legelő vagy heverésző birkagulya közé, míg Darassán és Borzason a juhnyájához szegődtek, olykor seregélyek csapatába keveredve. A különböző lekaszálságú lucernásokat is rendszeresen látogatták, sáskák után cserkészve.

Az egészen szürke, nagyon jámbor fiókák 11–12 napos kotlás után keltek ki, és már kéthetes koruk előtt elhagyták a fészkeket. Nagyon lármások voltak, recsegő hangjuk a telep minden zugából hallatszott. A kirepülés után pár napig az épületek környékén, a nagy gazban bujkáltak, egérszerűen surrantak a csalán és a bürök között, csak etetéskor jöttek elő. Később már hangosan koldulva a levegőben is üldözték a madárszülőket.

Július végére a telepek elnéptelenedtek, és a madarak hirtelen eltűntek a pusztai táplálkozóhelyekről is. Augusztus első napjaiban már csak nagyon ritkán lehetett egy-egy későn költő, családját etető madarat látni.

A Hortobágyot járó madármegfigyelők most kíváncsian várják, vajon jövőre megismétlődik-e a pászormadarak fészkelési inváziója.

Dr. Kovács Gábor

## Budaörsi helyzetkép

Ha valaki arra kíváncsi, hogyan nem szabadna kinéznie egy védett területnek, azt tanácsolom, látogasson el Budaörsre, a községet észak és északnyugat felől körülölelő, úgynevezett kopárosokra. Különösen hétvégeken a terület egyfajta majálisra emlékeztet, autók szélvédői csillognak a sziklák között, motorkerékpárok száguldoznak a gyepeken, kutyákat futtatnak, tábornövények égnek, újabbak pedig a lovasok is ezeket a dombokat nézték ki maguknak. Az emberek árvalányhaját szednek, letépett tavaszi héricsek, kökörcsinek hevernek az utak mentén, és a virágok helyett eldobált sörösüvegek, műanyag zacskók, papírcsomók látványa fogadja az odalátogatót. Pedig a budaörsi dombok még nem is olyan régen a táj sajátos szépségéről, ritka állat- és növényfajairól voltak híresek...

Magam kerekén negyven éve járom a területet, és amikor a hetvenes évek végén védetté nyilvánítását javasoltam, az indoklásban komoly természeti értékeket sorolhattam fel. Az egyes faunaelemek, például az akkoriban még fészkelő kövirigó és a gyakori erdei pacsirta, a fészkelő és rendszeresen telelő bajszos sármány, a hazánkban szigetesen előforduló haragos sikló vagy a déli és délkeleti elterjedésű pannongyík jelenléte mellett elsőrendű szempont volt, hogy e páratlan értékű, szubmediterrán jellegű táj egy egymilliós nagyváros, Budapest közvetlen közelében terül el. Megfelelő propagandával, a valóban gyakorlati védelem ésszerű és kulturált megszervezésével idegenforgalmi látványosság is lehetett volna, ahová szakvezető kíséretében a hazánkba megfigyelési céllal érke-



Búbosbanka

Fotó: Dr. Molnár Gyula

ző (fizető!) csoportok is szívesen ellátogatnak. A kopár, helyesebben virágokkal, a szélben hintázó árvalányhajjal és rövid fűvű gyeppel borított dombok egy katlant ölelnek körül, benne kis hétvégi házakkal, szőlőkkel és gyümölcsösökkel. A két terület nagyszerűen kiegészíti egymást, hiszen az utóbbiban is számos madárfaj, például sárgarigó, kerti rozsdafarkú, nyaktekerecs, balkáni fakopáncs, búbosbanka stb. él. A szőlő-gyümölcsöst korábban természetes, széles sövény választotta el a védett területtől, s többé-kevésbé önmagában is elég volt ahhoz, hogy megakadályozza alkalmi virágsze-



Karvaly

Fotó: Péchy Tamás

dők, gyíkfogó gyerekek kiáramlását a védett domboldalra.

Azóta ezt a bokorsávot a telektulajdonosok több helyen is „kinyitották”, széles kapukat vágtak rajta. Szabaddá vált az út a védett területre, a hulladékot, építési törmeléket stb. is oda lehet szállítani. Az ott éktelenkedő kupacokat annak idején egy közös bejárás alkalmával megmutattam az illetékeseknek, de érdemi intézkedés sajnos nem történt. 1989. május 4-én, tehát a fő költési szezonban, döbbenetesen észre, hogy a védett területen stílfűrészekkel dolgoznak, vágják, irtják a bokrokat, egyebek mellett a már akkor is erősen megritkult haragos sikló egyik fő búvóhelyét jelentő sűrű galagonyacsoportokat is. Kiderült, hogy a munkát a szomszédos repülőszök végeztetik, a természetvédelmi kezelő szerv jóváhagyásával, mert egy rendezvényre készülve leszállópályát ké-

szülnek biztosítani a gépeknek. Éppen egy védett területen, ráadásul a költési időszakban! A kiirtott, megcsúfolt rész közepén szomorú mementóként csak a védettséget jelző tábla maradt meg, de azóta az is eltűnt. Egyébként tudtommal a rendezvényből nem lett semmi, a gallykupacokat viszont egyszerűen „ottfelejtették”, ma is a területen éktelenkednek.

Helyszűke miatt csupán még egy példa, ezúttal a legújabb időkből. 1994. április 28-án két autót és tucatnyi embert találtam a területen, az egyik gépkocsi ráadásul nem is az úton állt, hanem a korábbi esőktől alaposan felázott gyepre hajtott fel. Ezúttal televíziós felvétel folyt, természetesen ismét az illetékesek engedélyével, valaki egy verset szavalt el, azt vették fel. Ha egy vers elmondásához fás, bokros hátteret szeretnének, azt megértem. De azt már kevésbé, hogy erre éppen a védett budaörsi terület a legalkalmasabb. Budapesten és környékén a Margitszigettől kezdve például Budakeszi határáig ezer alkalmas helyet is találhattak volna, helyesebben ide lehetett volna irányítani őket, amikor az engedélyt kérték.

### A védett értékekről

Helyszűke miatt csupán néhány fajt tudok röviden említeni, de hangsúlyoznom kell, hogy a legfőbb érték a terület egésze. A távolból kopárnak tűnő karsztos dolomithegyek a főváros közvetlen közelében csak aláhúzzák az ott élő állatok és növények természetvédelmi jelentőségét.

**Erdei pacsirta.** Korábban gyakori fészkelő volt a területen, Koffán a fajjal kapcsolatos beható költésbiológiai és ökológiai vizsgálatainak jelentős részét a budaörsi dombokon végezte. Jelenleg két pár költ. Mint minden, talajon fészkelő madárfajt, súlyosan veszélyezteti a nagy forgalom, az utakról letérő és a gyepeken, a sziklák között mozgó, labdázó, tüzet rakó emberek, és különösen a velük érkező kutyák jelenléte.

**Kövirigó.** 1977-ben költött utoljára a területen. Elmaradása nem kapcsolódik a területen történt változáshoz, része a folyamatnak, melynek során a kövirigó szinte valamennyi hazai költőhelyéről eltűnt vagy megfogyatkozott. Esetleges visszatelepülése azonban az állomány felerősödése után is csak akkor várható, ha korábbi költőhelyein nyugalmat és megfelelő ökológiai körülményeket talál.

**Hantmadár.** Korábban rendszeresen és több párban költött, ma mindössze egyetlen pár fészkel. A terület szubmediterrán jellegét bizonyítja, hogy a budaörsi dombokon több esetben is bizonyították déli elterjedésű hantmadárfajok, így a déli hantmadár és az apácahantmadár jelenlétét.

**Parlagi pityer.** Egy pár évek óta kísérletezik költéssel, de fészkelései az emberi zavarás miatt rendre meghiúsulnak.

**Sövénysármány.** A fent említett példákat erősíti, hogy 1975-ben Budaörsön és az ugyancsak szubmediterrán jellegű Villányi-hegységben is költött.

**Bajszos sármány.** A déli kitettségű domboldal korábban rendszeres telelőhelyének számított, de az újabb időkben is látták ott télen. Korábban több alkalommal költött is a területen. 1994-ben Nagy Antal egy éneklő hímet figyelt meg, ez a faj költését újra valószínűsíti.

**Pannogyík.** A vakondgyíkfélékhez tartozó, apró termetű, déli, délkeleti elterjedésű gyíkfaj szigetszerűen több helyen él hazánkban, egyebek mellett a budaörsi dombokon is. Állománya a márciusi felmérések megfigyelései alapján (jelenlétét ilyenkor a legkönnyebb megállapítani) erősen megfogyott. Egyik klasszikus élőhelyét, az Odvashegynek a falura néző oldalát, több alkalommal éppen a legkritikusabb márciusi időszakban felégették.

**Haragos sikló.** Fokozottan védett hullófaj. Az ötvenes, hatvanas, sőt még a hetvenes években is rendszeresen lehetett találkozni vele, azóta állománya fokozatosan csökken, az utóbbi két évben már nem láttam. Korábban több alkalommal is hallottam embereket azzal dicsekedni, hogy a kutyájuk „nagy kígyót” fogott meg a sziklák között, ezek minden bizonnyal haragos siklók voltak. A szinte állandó, a hétvégeken tömeges emberi jelenlét súlyosan veszélyezteti a rendkívül félnék állatokat, és akadályozza természetes tevékenységüket (pl. vedlés, napozás). A faj kipusztulása (ha még nem történt meg) szinte bizonyosra vehető, oka a terület gyakorlati védelmének teljes hiánya.

A védett növények közül érdemes megemlíteni a kis foltokban még több helyen tenyésző *henye boroszlánt*. A jóval feltűnőbb *tavaszi hérics*, a *fekete- és leánykőkörörcsin* az alkalmi virágszedők rendszeres áldozata.



Zseze

Fotó: Zsoldos Árpád

Mit lehetne tenni? A legfontosabb lenne a felügyelet, az őrzés biztosítása, legalább a hétvégeken. Gépkocsival általában a Csillebérc felől érkeznek a területre. A repülés bejárásnál ott áll ugyan a „behajtani tilos” tábla, de a magyar autósok morálját ismerve ez nem jelent akadályt, mint ahogy az a kezdetleges fasorompó sem, mely a védett terület határának közelében lenne hivatott útjukat állni. Miután vannak rendszeres autós látogatók, ezenkívül számos motoros is, akik letérve az útról a gyepeken, a domboldalon száguldoznak, valószínűleg segítene, ha a természetvédelmi kezelő szerv egy-egy alkalommal a rendőrség segítségét kérné és szorgalmazná, hogy az ügynek a bíróságon legyen folytatása.

A területen újabban a lovasok is megjelentek, legutóbb azt láttam, hogy valaki a faluból is ide hozta a lovát futtatni. A korábban jó erdei pacsirtás hely közepén a letaposott, fölkapált nagy kör jelzi, hogy a lovakat ott rendszeresen száron futtatják. Ha valaki ma járja a budaörsi kopárosokat, az autók, motorkerékpárok, lovak által felszaggatott gyepeket, a hamvadó tűzrakásokat látva aligha gondol arra, hogy fokozottan védett terület van a lábai alatt.

Vannak természetes úton jelentkező veszélyek is, ezek között első helyen kell említeni a feketefenyő gyors terjedését. A már rég meglévő, koros feketefenyőfoltok, bár kétségkívül nem illenek a tájba, madártani szempontból hasznosnak nevezhetők. Egyebek mellett ezeken a fákon fészkel a terjeszkedő léprigó, ősszel és télen pedig rendszeres megszállóhelyet kínálnak fenyvescinegéknek, királykákknak, keresztcsőrűeknek és más madárfajoknak. Az utóbbi tíz évben azonban egyre rohamosabban teret nyerne a kopár domboldalokon felnövekvő csemeték és azzal fenyegetnek, hogy a terület természetes jellegét teljesen megváltoztatják. Ahol egybefüggő fenyves jön létre, onnét eltűnik az erdei pacsirta

éppen úgy, mint a pannongyík, a haragos sikló, a tavaszi hérics vagy a henye boroszlán. Nagyszerű alkalom lett volna, ha a természetvédelmi kezelő szerv 1989-ben, amikor engedélyt adott a bokrok letermelésére, legalább cserében nagy területről kivágatja a fiatal feketefenyőket is. Ezt elmulasztotta, a fenyők viszont azóta is nőnek, helyenként már záródnak, és előre vetítik a domboldal arcképének teljes és természetvédelmi szempontból negatív változását.

Schmidt Egon

## Városi természetvédelem

Beszélgetés dr. Szabó Sándorral, a Budapesti Természetvédelmi Igazgatóság (BTI) igazgatójával és Fűri Andrással, a BTI természetvédelmi osztályvezetőjével

*– Hogyan lehet érvényesíteni a természetvédelem előírásait, milyen feladatok hárulnak egy olyan természetvédelmi igazgatóságra, amelyiknek az illetékeségi területén számos nagyváros van, bennük, illetve közvetlen közelükben védett területekkel?*

**Dr. Szabó Sándor:** – Bevezetőben engedjék meg egy kis visszatekintést. Az európai gyakorlatban, de például az Egyesült Államokban is, a nemzeti parkok kialakításakor az állam tulajdonában lévő területeket nyilvánították védetté, vagy megszerezték – megváltották, bérelték – a tulajdont. Magyarországon a Hortobágyi Nemzeti Park kialakulásától kezdve a területek tulajdonjogát nem kellett megszerezni, hiszen az állam volt a tulajdonos. A tulajdonviszonyok nem változtak meg, egyszerűen jogilag kimondták az adott terület természeti védettségét. A hatóságoknak jellemzően szűk lehetőségek maradtak az ott folyó gazdálkodásra vagy egyéb hasznosításra. Természetesen voltak jogszabályok, melyek lehetővé tették a területek védelmét, s bizonyos gazdasági korlátozásokat is. Tehát hegyománysan nem kerültek jelentős területek a természetvédelem tulajdonába, illetve kezelésébe, szemben a nyugat-európai gyakorlattal.

A másik körülmény, amely a BTI lehetőségeit meghatározza, hogy Budapest és a Dunakanyar térségében némileg más jellegű természetvédelmi gyakorlatot kell folytatni. Mintegy 4 millió ember él a BTI működési területén. Bizonyos tevékenységek szükségszerűen kizorol-

nak a Budapestet övező védett területekre. Gondolok itt például a terepbiciklizésre vagy egyáltalán a kerékpározásra, hiszen nincs elég kiépített kerékpárút Budapesten.

*– Ezt a két dolgot figyelembe véve, milyen lehetősége van a BTI-nek?*

**Dr. Sz. S.:** – Bizonyos korlátozásokat életbe tudunk léptetni. 1992-ben például lezártuk a Királyrétről felvezető utat. Minden utat viszont nem lehet lezárni, nyilvánvalóan nem lehet megtenni, hogy a védett területekről teljesen

kizárjuk a lakosságot. Meg kellene teremteni a látogatók fogadásának feltételeit. Ez egyrészt sok pénzbe kerül, másrészt a rendezetlen tulajdonviszonyok következtében nehézségekbe ütközik. Például az erdők esetében nincsenek rögzítve, hogy az erdők egyéb funkcióit tekintve ki, mire jogosult vagy köteles. A budai erdőkben érdemes megnézni, hogy milyen állapotban vannak az esőbeállók, a padok stb. Amikor a természetvédelmi hatóság természetvédelmi érdekből hoz egy korlátozást, az a gazdálkodás szükségszerű velejárója. Tehát tudomásul kell vennie a tulajdonosnak, hogy ilyen vagy olyan okokból, bizonyos korlátozások az adott területen vannak. Amikor a korlátozás mértéke az elvisel-



Nagy fakopáncs

Fotó: Szaák Tamás

hetőséget meghaladja, akkor egy állam ezt valamilyen formában elismeri. Sajnos, nálunk ennek a rendszere nem alakult ki, nincs meg az anyagi alap, amiből a többletfeher finanszírozható volna, de arra sincs lehetőség, hogy a tulajdonos valamiféle adókedvezményben részesüljön.

*– Jelenleg tehát a rendezetlen tulajdonviszonyok megnehezítik a védelem hatékonyságát. Mi a jövő? Lehet-e ezt az állapotot rendezni, és ha igen, mikor? Hiszen az idő sürget!*

**Dr. Sz. S.:** – Az alapprobléma, hogy még nem készült el a kincstári vagyonszóló törvény, amely rögzítené, hogy mi az állam tulajdona, illetve hogy az államnak szavatolni kell ezen tulajdonok működtetését. Az első kárpótlási törvény és a szövetkezeti átmeneti törvény tulajdonképpen ebben az irányban induló szabályozást vetítenek előre. Megnyugtató lenne a természetvédelem számára, ha a földalapok képzésénél bizonyos védett területek továbbra is a kincstár tulajdonába kerülnének. A vonatkozó jogszabályon dolgozik a Természetvédelmi Hivatal, de ezt a jogszabályt ki kellene egészítse egy a kártalanítást finanszírozó pénzalap is. Így jogilag is és technikailag is biztosítaná a védett természeti értékek megőrzését.

**Füri András:** – Ami a területeink őrzését illeti, Magyarországon a tapasztalat szerinti norma: ötezer hektár/fő. Ez a budai és a pilisi térségben nem tartható, épp ezért már vettünk és még veszünk fel öröket. Azonban ez sem fogja megoldani a problémákat. Elkeríteni sem lehet minden területet, hiszen rendszeresen felszakítják, tönkreteszik például a Kisszénás, a Nagyszénás kerítését is. A hatékony védelemhez a sok pénz mellett nagyon határozott és hatékony propaganda is kell, oktatás, ismeretterjesztés, amelynek eredményeként a lakosság talán jobban fogja becsülni a védett értékeket.

*– Van-e az Igazgatóságnak kerete, illetve van-e stratégiája az oktatás, ismeretterjesztés hatékonyságának növelésére?*

**Dr. Sz. S.:** – A KTM a Központi Környezetvédelmi Alapból jelentős összeggel rendelkezik, ennek nagy részét propagandára, oktatásra, ismeretterjesztésre fordítja. A saját költségvetésünkből is sokat fordítunk erre, például az Aicsúti Arborétumban nyílt egy kiállítás, különféle ismertető füzeteket adunk ki, az Ócsai TK-ban ismét lehetőség van a kerékpáros területbejárásra.

*– Térjünk rá egy kicsit Budaörsre. Azok, akik régóta ismerik a területet, ha ma kimennek, elképesztő és elkéserítő állapotokat találhatnak. Lehet-e ezen változtatni, vagy ad absurdum el kell felejteni Budaörsöt mint védett területet? Mi lesz tíz év múlva Budaörrsel?*

**Dr. Sz. S.:** – Annyira nem tartom tragikusnak Budaörs helyzetét, hogy el kellene felejteni. A kárpótlásnál például igen nagy nyomás nehezedett ránk az ottani területeket illetően, és ennek ellenére nem került kárpótlásba védett terület. Sikerült megakadályoznunk, hogy az ISG mellett felépüljön egy aszfaltkeverő üzem, ami jelentős légszennyezéssel terhelte volna a TK területét. Az alapprobléma itt is a tulajdonviszonyok rendezetlensége, hiszen nem tisztázott, hogy kinek mi a jogosítványa és mi a felelőssége a területtel kapcsolatban. Ez vonatkozik az államra, az erdőgazdaságra, az önkormányzatra és a természetvédelemre egyaránt. Egyelőre a védett területek, illetve az azokon lévő objektumok megvásárlásánál is rendezetlenek a viszonyok, mert az új tulajdonos sokszor nem is akar tudni a védettség tényéről, illetve azt figyelmen kívül hagyva a természetvédelmi előírásokkal ellentétes beruházásba kezd. Ilyen például a lovardáját teljesen illegálisan felépítő VICO cég, egyáltalán nem érdekli, hogy ez természetvédelmi érdekeket sért.

*– Ki lehet szabni például a VICO esetében valamilyen büntetést?*

**Dr. Sz. S.:** – Igen, ki lehet szabni „a terület tönkretétele” címen, megkezdett hektáronként 100 ezer forint bírságot. A rajta lévő épület értéke 40 millió Ft, mi kiszabhatunk 400 ezer forintot. Ki is szabtuk, megfellebbezték. Esetleg kifizetik, de azt hiszem teljesen nyilvánvaló, hogy a büntetés összege nevetségesen kicsi. Jelentősen meg kellene emelni a kiszabható büntetések mértékét, sőt, „terület tönkretétele” esetében még magasabb összeg volna indokolt, hiszen itt gyakorlatilag nincs visszaút, a védett érték végérvényesen elpusztul, tönkremegy.

*– Hallani lehet olyan szélsőséges véleményeket, hogy a természetvédelem, a nemzeti park stb. kommunista csökevény, nincs is rá szükség. Van az Önök illetékességi területén olyan védett terület, melynek ma már indokolatlan és esetleg feloldható lenne a védettsége? Van-e erre példa, és ha esetleg ilyet enged a természetvédelem, nem teremt-e rossz precedenst?*

**F. A.:** – Volt erre példa többször is. Előbb a Börzsönyi, majd a Pilisi TK-ban, illetve 1989-ben a Budai Tájvédelmi Körzet bővítésének előkészítéskor bizonyos területeket kivettünk a védettség alól. Vagy a legutóbb is, egy kéthektáros terület védettségének feloldását javasoltuk, de ez általában nem jellemző.

**Dr. Sz. S.:** – Vannak olyan, viszonylag kisebb területek, melyek már korábban is beépítettek voltak, a védett terület határára vannak, és nem lehet igazán megindokolni, hogy miért „természeti értékek”. Itt nem gördítünk akadályt a védettség megszüntetése elé. De értékes vagy nagyobb, több ezer hektáros területek kiengedése – védettségének megszüntetése – szóba sem jöhet, hiszen ez csak akkor volna lehetséges, ha a védelem indokai nem állnának fenn.

*– Köszönöm a beszélgetést.*

**Készítette: Péchy Tamás**

## A Washingtoni Egyezmény

A Washingtoni Egyezmény hivatalos neve igen hosszú, de tartalmazza a legfontosabb tudnivalókat; egyezmény a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről (rövidítése az angol névből képzett betűszó: CITES). 1973-ban jött létre, hazánk 1985-ben csatlakozott hozzá.

Mint nevéből is látszik, a túlzott kereskedelem, a túlhasznosítás következtében a kipusztulás szélére, illetve annak közelébe került fajokat próbálja megmenteni. Sajnos az egyezmény listáira felvett állatok és növények köre egyre bővül, egyre több kerül válságos helyzetbe. Jelenleg kb. 35 ezer faj szerepel a három függelékben. Itt találjuk az összes majmot, cetféléket, elefántot, papagájt (a hullámos, a nimfa- és kis Sándor papagáj kivételével), az összes ragadozó madarat, baglyot, krokodilt, varánuszt, óriás-kigyót, kaktuszt és orchideát is.



Az I. függelékben a közvetlenül a kipsztlás szélén álló fajokat találjuk. Ezeket élőhelyükről kereskedelmi céllal befogni tilos. Forgalomba kizárólag nyilvántartott, ellenőrzött tenyészetekből kerülhetnek. Bármely országból való ki-, illetve oda bevitelükhöz az ún. CITES-engedély szükséges. A II. függelékbe a jelentős kereskedelmű fajok tartoznak. Ha kereskedelmüket nem szabályozzák, állományuk szintén veszélyeztetetté válhat. Ilyen fajok esetében minden tagország természetvédelmi hatósága dönt az állomány ismeretében arról, hogy évente hány példányt enged kereskedelmi forgalomba. Ezek kiviteléhez kiállítja a CITES-exportengedélyt. A III. listán lévő fajokat valamely ország védi, de a védelemhez nemzetközi segítséget kér.

Az egyezmény tehát szabályozza és ellenőrzi a listáin szereplő fajok kereskedelmét. Teszi ezt egyrészt azzal, hogy ezeket csak az illetékes természetvédelmi hatóság (hazánkban a Természetvédelmi Hivatal) CITES-engedélyével engedi az országból ki-, illetve oda be, és azzal, hogy hivatalból figyeli, ellenőrzi a veszélyeztetett fajok állományát, élőhelyi viszonyait, és szükség esetén azonnal intézkedik. Emellett nyilvántartja és ellenőrzi az ország területén lévő I. kategóriás fajokat, azok és a II. kategóriás fajok tenyészeit, szaporulatait is. A kiadott engedélyeket, illetve az ismert bejövő forgalom adatait mind a 130 tagország évenként elküldi az egyezmény Genfben működő Nemzetközi Titkársága számítógépes nyilvántartásának. Ennek alapján a hamis engedélyeket, illetve az illegális szállítmányok egy részét felderíthetik. Ez a bürokratikus papírmunka is része az egyezmény végrehajtásának. A gyakorlati munka azonban ennél sokkal szebb, színesebb, izgalmasabb, hiszen jelentős részét az illegális szállítmányok felderítése, az állatok elhelyezése, védelme jelenti.

Magyarország szerepe az egyezmény végrehajtásában földrajzi helyzetéből adódóan is jelentős. Egyrészt az országunkon áthaladó vagy ide irányuló forgalom miatt, másrészt a hazánkban előforduló „keresett” fajok miatt is. Hazánk a veszélyeztetett fajok vonatkozásában is tranzitország. Szomszédaink közül Ukrajna, Románia, és a volt Jugoszlávia utódállamai nem tagországai az egyezménynek, Ausztriában pedig a CITES végrehajtása finoman fogalmazva is rendkívül gyenge (jelenleg a kereskedelmi minisztérium felelős érte). Emiatt



Rinocéroszok

ezekbe az országokba szinte korlátlanul áramlanak csempészett, orvvadászok által lelőtt, befogott állatok. Innen aztán autókban, kamionokban, vasúton, repülőn szállítják őket tovább, nagyrészt Magyarországon keresztül Nyugat-Európa felé.

Szerencsére az egyezmény hazai végrehajtási utasítása (Európában egyedülállóan) lehetővé teszi, hogy mi a tranzitszállítmányt is lefoglaljuk, ha az nem rendelkezik CITES-engedéllyel. Ennek köszönhető az elmúlt évek néhány „nagy fogása”, mint például az Ugandából származó négy kölyökcimpánz esete. Ezeket egy afrikai tisztviselő megvesztegetése után hamis engedéllyel egy svéd állatkereskedő az USA-ba szállította. Ott egy amerikai-orosz üzletember vásárolta meg és juttatta el őket az akkori Szovjetunióba egy cirkuszhoz, ahol 3 hónap alatt megtanultak (természetesen nem jószántukból) korcsolyázni. Amikor kiderült, hogy hol vannak az állatok, a Nemzetközi Titkárság kérte a szovjet hatóságokat, hogy kobozzák el a csimpánzokat, de azok „nem találták meg” őket. A cirkusz ezután Olaszországba ment vendégszereplésre. Az olasz hatóságok felfedezték és le is foglalták a majmokat. Az olasz bíróság azonban megfelelő végrehajtási törvény hiányában visszaadta őket a tulajdonosnak. Ezután a cirkusz hazaindult a Szovjetunióba. Ekkor értesített minket kétségbeesve a Nemzetközi Titkárság, hogy valószínűleg Ausztrián és Magyarországon keresztül jönnek a kamionok, próbáljuk meg elkapni őket. Ausztria sajnos semmit sem tett, nekünk viszont a vámósok segítségével néhány izgalmas nap után

sikerült megtalálni a cirkuszt és elkobozni az állatokat. Jane Goodall, ismert amerikai csimpánzkutató nő támogatásával juttattuk végül vissza a hányatott sorsú majmokat Ugandába. A Viktória-tó egy szigetét vásárolta meg részükre, s szabadon engedték őket.

Szintén tranzitszállítmány volt az egy magyar cég által Grenadáról becsempészett 130 zöldszárnyú arapapagáj. Hollandiába akarták őket továbbszállítani. Grenadán ez a faj nem él, és mivel az ország nem tagállama az egyezménynek, Dél-Amerikából oda csempézik a ritka fajokat. Sikertült az Interpol segítségével az esetet felderíteni, ennek eredményeképpen Grenadából kiutasították azt az állatkert-igazgatót, aki hamis igazolást állított ki a papagájok fogságban történt szaporításáról. Kiderült ugyanis, hogy semmiféle tenyésztelő nem működött ott, valamint, hogy az illető úr egy korábban Brazíliában tevékenykedő, onnan kiutasított, ismert állatcsempész. Az eset után több légitársaság, köztük a papagájokat Magyarországra szállító British Airways, nem vállalt több élőállat-szállítást Grenadából.

A sok tanulságos eset közül a legismertebbek voltak még a következők: a 100 mongol farkas esete, ezt Brigitte Bardot segítségével oldottuk meg, 30 hektáros területet vásárolt számukra a Pireneusokban; a Margitszigeti Sportuszoda édesvízi műugrómedencéjében „delfin-show” címen kínzott öt, szomorú sorsú delfin (kettő sajnos el is pusztult, a másik kettő súlyosan megbetegedett); az ezernél több kirgiz teknős; az idei évben pedig a jugoszláv állampolgárok által csempészett újabb, rendkívül érté-

kes papagájszállítványok. Az utóbbi évek „slágere” a hazai és a nyugati kereskedelemben a medve-, hiúz- és farkasbőr, ezeket elsősorban Romániából csempézik be az országba, élő kis medvebocokkal együtt. Mindannyiunk, minden jóérzésű, állatszerető ember feladata az, hogy ezeket az eseteket felderítsük és véget vessünk a gyilkos üzletágnak.

Mint az elején említettem, Magyarország őshonos állatai, növényei is veszályban vannak a nagypénzű nyugati tenyésztők, gyűjtők miatt. A fő bűnösök e vonatkozásban azok a nyugati selymászok (természetesen magyar közreműködőkkel együtt), akikhez a hazai kerecsenfiókák és -tojások vándoroltak. A fészkek kifosztása volt a legfontosabb oka annak, hogy a hazai kerecsenállomány az 1970-es évek végére kritikus értékre, 30 pár alá csökkent. Miután az MME megszervezte a fészkek őrzését, a számuk fokozatosan emelkedik, és ma már 100 pár fölött van. Sajnos azonban még az elmúlt években is történt fiókakiszedés, és az elkövetőt a bíróság felmentette. A parlagi vipera szintén kedvelt állata az igényesebb, ritkaságokra vadászó nyugati terraristáknak. Megmentéséhez az élőhelyek védelmének kívül az őrzésük nagy segítséget fog jelenteni, ezt szintén az MME szervezi.

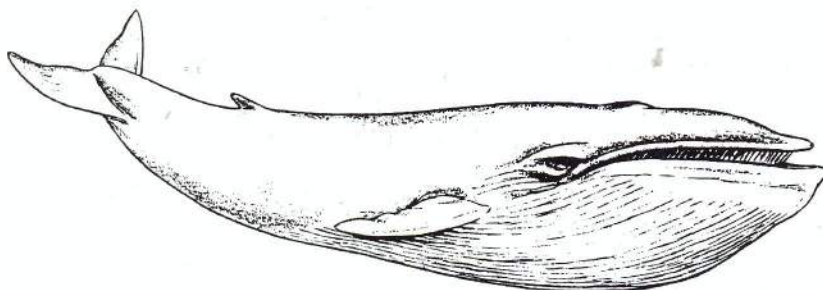
Sorolhatnák még nagyon sok izgalmas, de ugyanakkor szomorú esetet az illegális állatkereskedelemből, de ehelyett néhány általános jellemzővel, következtetéssel szeretném zárni ezt az ismertetőt. Tudnunk kell, hogy ezen ritka állatok és növények élőhelyei elsősorban a fejlődő országokban találhatóak. Ott az egész ország, és ezen belül a természetvédelem is, olyan szegény, gyenge és sokszor szervezetlen, hogy képtelen megvédeni saját, értékes élővilágát a hatalmas pénzeket kínáló, nagy csábítást jelentő kereslettől. A felvásárló piac pedig néhány nyugat-európai ország, ezenkívül az USA és Japán. Az ő feladatuk lenne, hiszen pénzük, törvé-

nyeik és szervezeteik is megvannak hozzá, hogy megakadályozzák a piacokra ezen állatok bejutását. Ha ott nem lehetne eladni, akkor nem lenne értelme befogni őket az élőhelyükön sem, így fennmaradhatnának. Mivel azonban hatalmas összegek folynak be az állatkereskedelemből a felvásárlók zsebébe, szemet hunynak a tények felett. Álszent módon Afrikára, Dél-Amerikára, Ázsiára mutogatnak, „segélyeket”, „támogatásokat” osztogatnak, látványos projekteket indítanak ahelyett, hogy a saját portájukon csinálnának rendet.

Tudnunk kell azt is, hogy a vadon befogott állatok nagy része még azelőtt elpusztul, hogy az új tulajdonoshoz érne. A madaraknak pl. 90%-a pusztul el a befogás, szállítás és karanténzás során, és egy éven belül az új tulajdonosnál még újabb 8%. Mindössze 1–2% éli túl a megpróbáltatásokat. Ez mindazok lelkén szárad, akik vadon befogott madarat vagy bármely más állatot vásárolnak, pl. állatkereskedésekben. Természetes reakció erre az, hogy: „de honnan kellene nekem tudnom, hogy vadon befogott”. A válasz: meg kell kérdezni. Amennyiben tenyésztőből származik, mellette kell lennie a tenyésztő igazolásának, azt pedig, hogy a tenyésztés valóban létezik-e, hivatalunknál ellenőrizhetik, hiszen mi nyilvántartjuk az összes hazai, „legális” tenyésztőt. Ha külföldről hozták be az állatot, meg kell lennie a megfelelő CITES-igazolásnak.

Ha ezeket mindannyian az agyunkba és szívünkbe vessük, és emiatt lemondunk arról a vágyunkról, hogy „mert olyan szép, mutatós, színes” egy élőlény, feltétlenül „haza kell vinnem”, valamint megelégszünk azzal, hogy a természetben gyönyörködünk benne, már sokat tettünk ezeknek a fajoknak a fennmaradásáért, a természet védelméért.

**Dr. Rodics Katalin**



Ámbrás cet

## ami nem madár

# Pihenés, alvás, veremelés a víz tükre alatt

Valamennyi halfajunk a napszak egy bizonyos részét pihenéssel, alvással tölti. A nyugalmi állapot fajtól függően lehet a nappal vagy az éjszaka. Döntő többségük éjjel pihen (ponty, csuka, balin stb.), vannak azonban fordított életmódot élő, ekkor aktív halaink is (harcsa, angolna, süllő stb.). Természetesen ezt nem szabad mereven értelmezni, hiszen jó pár kivételt tudnak a horgászok, halászok mondani.

Halaink változó testhőmérsékletű állatok. Életüket egy bizonyos, idényhez kötött körforgásban, a 0,5 °C-tól 30 °C-ig terjedő hőmérséklettartományban élik le. A hőmérséklettel együtt életfolyamataiknak sebessége is változik, a hideg időszakban lassúbb a szívverésük, az emésztésük, a mozgásuk, s az idegélet-



Menyhal

A szerző felvétele

tani folyamataik is. Ilyenkor sokkal sérülékenyebbek, könnyebb őket megfogni. A fentieket jól érzékeltetik a következők: az angolna szíve 5 °C-on 14-szer, míg 30 °C-on 72-szer húzódik össze percenként; a balatoni süllő 25 °C-on naponta, 5 °C-on viszont tíznaponként üríti ki a gyomrát.

Késő ősszel, a vizek fokozatos lehűlésekor a halak legnagyobb részénél megfigyelhetjük az úgynevezett nyughelykereső csoportosulást. Bandákba gyülekezve védekeznek az ilyenkor is veszélyes ellenségektől, illetve a hideg okozta viszontagságoktól. A halászok úgy

mondják, hogy „melengetik egymást”, és ebben van is valami. A téli, lecsökkent életműködést és viselkedési formát hívjuk veremelésnek, s ez tulajdonképpen felfogható egyfajta téli álomnak is. Az ekkor alig vagy egyáltalán nem táplálkozó halak kondíciója tavaszra bizony meggyengül, gyakoriak az elhullások is. Fontos, hogy a veremelési időszakban ne érvéjk zavaró hatások állományait, hiszen ez fokozott energia-felhasználást váltana ki belőlük, az energiára pedig nagy szükségük van a tavasz beköszöntéig. Testsúlyvesztésük kedvezőtlen körülmények között elérheti a 10–15%-ot is.

Tavasszal, a vizek felmelegedésével a veremelő csoportok hőmérséklete emelkedik, anyagcseréjük felgyorsul, majd feloszlanak. (Magyarán halaink egyre éhesebbek lesznek, s ilyenkor fokozottabban a táplálék keresése és felvétele.) A vízi élet lassú, fokozatos megindulását a hőmérséklet határozza meg. Vannak korán és későbben ébredő fajok. A tavaszt tehát az intenzívebb táplálékkeresés és az ívás kezdete, illetve az arra való felkészülés jellemzi.

Természetesen vannak télen is aktív, „renitens” fajok (a horgászok legnagyobb öröme), ilyen például a csuka. A magyarázat a nagyon korai ívásában keresendő, nálunk ez február második felére tehető. Gyakorlatilag nem engedheti meg magának a veremelés luxusát, hiszen az ivartermékek létrehozása igen sok táplálékot (energiát) igényel. A menyhal viszont tipikusan hidegvízkedvelő. Ősszel, a vizek lehülésével megélénkül, fokozódik a táplálékfelvétele, készül a december-február közé eső ívárra. Egyébként tipikusan éjszakai életmódot folytat, de megnőtt energiaigénye miatt október-novemberben már egész nap tevékeny.

Csikai Csaba

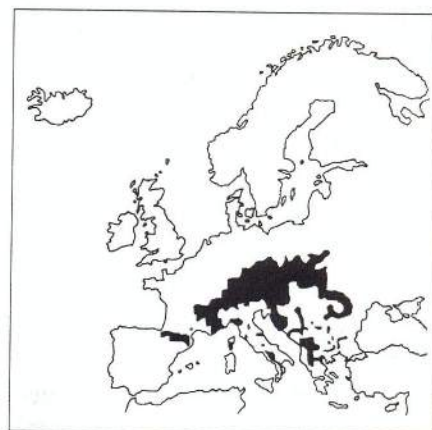


Csuka

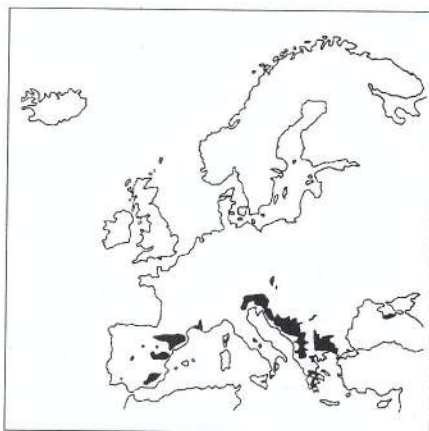
Fotó: Szaák Tamás



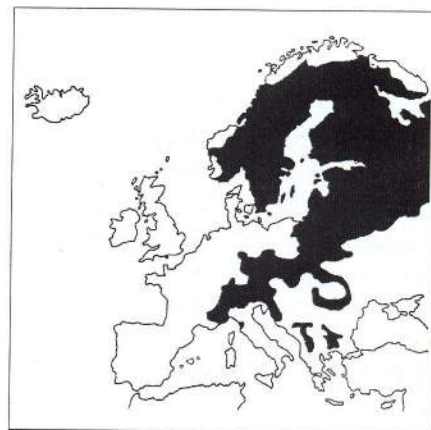
Erdieifenyő



Jegenyefenyő



Feketefenyő



Lucfenyő

Ősi erdők és új telepítések

## Fenyőerdők Magyarországon

Karácsony közeledtével egyre gyakrabban beszélünk a fenyőfáról, a hófödte, susogó fenyvesekről. Ma már szinte az egész ország területén találkozhatunk velük. Fenyveseinknek csak töredéke őshonos, természetes fenyőerdő, a többi elődeink szorgos munkával telepítették sokszor helyesen, sokszor helytelenül. Ezek az ültetett fenyvesek nem tekinthetők természeti értékekben gazdag erdőknek, csupán gazdasági célú, általában értékes faanyagot termő faültetvényeknek.

Hazánkban csak a Nyugat-Dunántúl néhány pontján és a Bakonyalján, Fenyőfőn találunk őshonos fenyveseket. Sopron és Kőszeg környékén jegenyefenyves lucosokat, az Őrségben és a

Vendvidéken mészkerülő erdieifenyveseket, míg Fenyőfőn erdőszyeppfenyveset. Ha visszatekintünk a vegetációtörténet korábbi fázisaira, kiderül, hogy míg a jégkorszakban magashegyi fenyőkből álló ligetek voltak alföldi folyóink közelében, a felmelegedéssel egy, a mai lengyelországi erdőkhöz hasonló, nyírral kevert erdieifenyves alakult ki. A klíma javulásával a fenyvesek visszahúzódtak a hegyekbe és a nedvesebb klímájú vidékekre, például az Alpok keleti lábaira, az Őrségbe, és itt vészelték át a melegebb korszakokat. A fenyőfői fenyves azonban, ilyen védelem hiányában, a meleg mogyorókorban átalakult, és az ukrán sztyeppéken található kontinentális feny-

vesekhez vált hasonlónvá. Az Északi-Középhegység legmagasabb pontjain magashegyi bükkösöket találunk, melyek tulajdonképpen olyan lucfenyvesek, ahová a lucfenyő a jégkorszak óta még nem érkezett meg, de légyszárú növényfajcsaládai már igen.

A fenyők gyakori telepítésének két oka van: egyrészt általában jó minőségű a fájuk, másrészt lombos fafajainknak már nem megfelelő termőhelyre is ültethetők. Így velük erdőtelen területeink is fásíthatók.

Lucosokat sokfelé ültetnek, főleg hegyvidékeink bükkös és tölgyes régiójában. Itt általában jól érzik magukat, bár az utóbbi években a nagy szárazság és a savasodó csapadék miatt sokfelé pusztulnak. Sajnos árterein is megjelent a lucfenyő, például Tiszadobon értékes keményfa-ligeterdők helyére ültették.

Dolomithegyeink déli lejtői gyakran kopárak. A kopárok egy része erdőpusztítás eredményeként jött létre, másik részük a vegetációtörténet minden fázisában erdőtelen volt. Számos benszüllött, ritka növény él itt, néhányuk sehol máshol a világon. A kopárokat válogatás nélkül fenyvesítették a mediterrán elterjedésű feketefenyővel, ennek számos értékes terület esett áldozatul. Jelenleg aktív kutatómunka folyik ezek regenerációját elősegítendő.

A múlt században nagy gondot okozott alföldi területeinken a száguldó, pusztító futóhomok. Megkötésére sok erdőt, szőlőt és gyümölcsöst telepítettek. Legszárazabb homokterületeink azonban – melyek a dolomithoz hasonlóan számos ritka, benszüllött növényfaj élőhelyei – még a rendkívül alkalmazkodóképes erdei- és feketefenyővel sem fásíthatók. Az erdősítés túlzásai itt is természeti értékek szükségtelen pusztítását okozták.

A jövő előtt nagy feladatok állnak: egyrészt folytatni kell az elődök áldozatos erdőtelepítő munkáját ott, ahol erre szükség van, ugyanakkor korrigálni kell a felbecsülhetetlen természeti értékek fennmaradását veszélyeztető túlzásokat is.

(Néhány őshonos faj európai elterjedési területét az előző oldal ábrái szemléltetik.)

Molnár Zsolt

## mme-hírek



### Világkonferencia

Augusztus 11–19. között a németországi Rosenheim városa adott otthont a BirdLife International (korábbi nevén Nemzetközi Madárvédelmi Tanács – ICBP) XXI. világkonferenciájának. A néhány éve kezdett tudatos reform betetőzéseként rendezték meg a konferenciát, a névváltoztatás óta ez volt az első ilyen nagyságrendű esemény. Az átalakított szervezet további erősödését, hatékonyságának növekedését célozva a fő téma a működési elvek, célkitűzések, stratégiák és programok megfogalmazása volt. A konferencián 80 ország több mint 400 küldötte vett részt.

Az elfogadott stratégia kimondja, hogy a BirdLife International célja a Föld valamennyi madárfajának és élőhelyének megőrzése, hozzájárulva ezen keresztül a világ biológiai sokféleségének megőrzéséhez, valamint a természeti erőforrások fenntartható használatához. A nemzetközi természetvédelmi szervezetek között a BirdLife leginkább a madárvilág és élőhelyei helyzetének tudományos elemzésére alapozza tevékenységét, ehhez az adatokat kiterjedt partneri hálózata segítségével gyűjti össze. Az adatokkal és elemzésekkel más nemzetközi természetvédelmi (IUCN, WWF), gazdasági (Világbank) és politikai (ENSZ, UNEP, Európai Unió, Európa Tanács) szervezetek, illetve a kormányok döntéseinek, tevékenységének segítésére, befolyásolására törekszik.

A konferencián elhangzott legtöbb előadás a biodiverzitás megőrzésének kérdéseire kapcsolódott. Az első plenáris ülés részletesen foglalkozott az átalakulóban lévő közép- és kelet-európai országok természetvédelméről érintő új lehetőségekkel és kihívásokkal. A BirdLife International partnerei, célkitűzéseik megvalósítása érdekében, regionális és országos programokat dolgoznak ki. A

konferencia során elfogadták az európai, ázsiai, afrikai, amerikai, közel-keleti és Csendes-óceáni programokat, az egyes partnereknek 1995-ig kell kidolgozniuk saját nemzeti munkaterveiket.

A legfontosabb területek meghatározását és védelmét szolgáló Európai Jelentőségű Madárélőhelyek programja keretében 1994 végéig új kritériumrendszert fogadnak el, újból értékelik az EM-eket, és 1997 végéig megjelentetik az új EM-könyvet. A világszerte veszélyeztetett fajok érdekében 1995 végéig kidolgozzák valamennyi Európában előforduló faj védelmi tervét. A többi faj védelme érdekében elsősorban átfogó intézkedéseket hoznak, a nemzetközi szerződések és a helyi törvénykezés befolyásolásával. Ennek tudományos háttérét az összes európai madárfaj védelmi státuszát és veszélyeztető tényezőit elemző felmérés biztosítja. A felmérést összefoglaló *Birds in Europe* című könyv 1994 őszén jelenik meg. Az élőhelyek védelme érdekében elkészítik a legfontosabb élőhelytípusok védelmi terveit. Tekintettel arra, hogy Európa egy sűrűn lakott, az ember által jelentős mértékben módosított, fenntartott élőhelytípusokkal borított kontinens, az európai program fontos eleme a földhasználati politika befolyásolása.

A konferencia résztvevői egybehangzóan megállapították, hogy a stratégiában és a programokban megfogalmazott ambiciózus célok elérése csak a szervezeti és gazdasági háttér erősítésével képzelhető el. Ez a közeljövő sürgős feladata.

Nagy Szabolcs

## Határidő...

Az MME Elnöksége még tavaly elkülönített több mint félmillió forintot arra a célra, hogy anyagilag segíteni tudja az ez évben esedékes országos gólyaszámlálást. Ezt az összeget helyi csoportjaink kizárólag a számlálás elvégzésére, pontosabban a felmérést végzők utazási költségeinek megtérítésére kapták. Ha a munkában részt vevő tagok ezt nem igényelték, az összeg a HCS-nál maradhadt, más célra is felhasználhatták, de csak akkor, ha az illetékességi, illetve az előre vállalt térségben a számlálás meg-



történi. Nos, az MME Titkársága az összegeket ez év június közepén kiutalta a helyi csoportoknak, azzal a megkövetéssel, hogy azok a felmérés jelentőlapjait szeptember 30-ig megküldik.

Sajnos eddig csak egyetlen HCS-tól kaptuk meg az eredményt. Nem igazán értem a késelelem okát, hiszen a számlálást július első napjaiban kellett elvégezni, tehát minimum másfél hónap állt rendelkezésre a jelentőlapok összegyűjtésére.

Azt gondolom, hogy magunkkal szemben is egyre igényesebbeknek kell lennünk, hiszen a mai, megváltozott környezetben számos hozzánk hasonló szervezet jön létre, s csak abban az esetben tudjuk megőrizni tekintélyünket és előnyünket, ha pontosan végezzük el önként vállalt feladatainkat is.

péta

## Egy riport margójára

Az *Élet és Tudomány* 1994/39. számában napvilágot látott riport „A tűzokrók és a védelemről” több okból sem jelenhetett volna meg. Egyrészt a téma ebben a formájában aktualitását veszítette, hiszen az ominózus beszélgetés több mint egy évvel a megjelenés előtt történt, s azóta több szempontból megváltozott a helyzet. Másrészt a riportalany kérése ellenére sem fogalmazták újra a teljes

anyagot, és végül harmadrészt: a megjelenés előtt is figyelmen kívül hagyták a javításaimat. De legfőképpen azért nem lett volna szabad megjelennie, mert olyan kijelentések szerepelnek benne, melyek a riport során nem hangzottak el.

Az MME-nek igen jó a sajtóval, különösen a munkájukat valóban komolyan végző, korrekt tájékoztatásra törekvő újságírókkal és riportterekkel való kapcsolata. Természetesen alkalmanként kisebb-nagyobb hibák becsúszhatnak a cikkekbe, de ezek általában a megjelenés előtti egyeztetés során javíthatók. Az apróbb bakik elnézhetők, bár mindannyian törekszünk arra, hogy minél ritkábban forduljanak elő.

Annál inkább értetlenül állok, állunk a fenti eset előtt, hiszen az egyik legrégebbi és nagyírú tudományos lapunkban megjelent cikk számos dologban félretájékoztat, sok benne a bosszantó tárgyi tévedés, rossz szájízt és feszültséget okozhat az MME és az állami természetvédelem között, s a cikk írójának már talán megengedhetetlen mértékű hozzá nem értéséről tesz tanúbizonyságot („...amelyből hosszú távra megtervezhetnék a természetvédelem címermadarának (sic!) védelmét.” Köztudott, hogy a természetvédelem címermadara a *nagy kócsag*, míg az MME az emblémáján is szereplő *tűzok* védelmével foglalkozik.). Sajnos ez tipikus esete annak, hogy egy tévesen, pongyolán megírt cikk szinte teljesen megváltoztathatja egy beszélgetés értelmét, és mint a korábbiakból kitűnik, a nyilatkozó szinte tehetetlen ez ellen.

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy az újságíró utólag felajánlotta a helyreigazítás lehetőségét, de ez már valószínűleg a veszett fejsze nyele.

péta

## Homokfalu pusztulás Tardon

A Bükkalja kis településén, Tard közelében, két homokfeltáráshoz 50–80 pár fokozottan védett gyurgyalag fészkel. 1994. július 6-án az ELTE TTK hallgatói vették észre az ott folyó homokkitermelést. A kibányászott homo-



Gyurgyalag

Fotó: Péchy Tamás

kot egy CJT 115 rendszámú IFA-teherautóval szállították el. A kitermelés miatt a homokbánya egyik fele beomlott, maga alá temetve rengeteg gyurgyalaglyukat. Megrendítő volt látni, ahogy a gépek elvonultával a költőüregüket kereső madarak a leomlott földhantokra szálltak. Az esetet a Bükki Nemzeti Parknál jelentettük.

Böhm András

(A témára lapunk következő számában visszatérünk. Szerk.)

## Népes magyar küldöttség a XXI. Nemzetközi Madártani Kongresszuson

110 év után újra Bécs városa volt a színhelye az ornitológia legnagyobb világrendezvényének, a Nemzetközi Madártani Kongresszusnak. Az első kongresszust is itt hívta össze Rudolf trónörökös, 1884-ben, s ne felejtjük, 1891-ben Budapesten Herman Ottó szervezte a másodikat.

## Kató nénink nincs többé...

Kató néni (Tóvizi Györgyné) 1976 óta nyugdíjasként dolgozott egyesületünknel. Tagtársaim talán nem is tudják, hogy Ő tulajdonképpen másfél évtizeden keresztül, ugyan névtelenül, de mindenkivel kapcsolatban volt. Hiszen Ő végezte a tagnyilvántartást, készítette és küldte ki az igazolványokat, gépelte a *Madártani Tájékoztatót*, s a körleveleket. Munkáját utánozhatatlan pontossággal, vidáman és szerényen végezte. A nyár végi füllesztő hőség nagyon megviselte, a szíve nem bírta a terhelést, kórházba került, és 1994. augusztus 11-én egy szebb világba költözött.

A temetés után beszéltem férjével. Elmondta, hogy Kató néni nagyon szeretett nálunk dolgozni, hétről hétre örömmel készült munkájára, és sokat beszélt a nálunk történt dolgokról. Nyugdíjas éveinek fontos része volt egyesületünk. Utolsó óráiban lélekben megtisztulva, sorsát megértve és elfogadva készült a nagy útra.

Emlékét szeretettel őrizzük.

Kállay György

A rendezvény Bécs előkelő központjában, a Hofburg épületében kapott helyet 1994. augusztus 20–25. között. A mintegy 70 országból összesereglett 2200 résztvevő számos program között válogathatott. Az előadási napokat bevezető plenáris előadások után tartott, változatos témájú szimpóziumok közül csak néhányba tekinthettünk be, mint pl. „Az erdei madárközösségek ökológiája”, „A partimadarak és védelmük”, „Költési parazitizmus”, „A madarak tájékozódása”, „Vonulás a trópusokon” stb.

Christopher Perrins professzornak, a kongresszus elnökének megnyitó plenáris előadása a madarak tojásképzésének biológiájával foglalkozott. *Parus*-fajokon végzett vizsgálatok kimutatták, hogy a madarak melegebb időszakban vagy kisebb állománysűrűség esetén nagyobb tojásokat raknak, s ezekből élet-erősebb utódok fejlődnek.

Az Indiana Egyetem (USA) kutatócsoportja különböző hormonoknak a viselkedésben játszott szerepét vizsgálta. Bizonyították, hogy a téli sármány (*Junco hyemalis*) hímjeiben a tesztoszteron kísérletileg megnövelt mennyisége fokozza a hímek területigényét, éneklési aktivitásukat, s így a tojók érdeklődését is irántuk.

A kongresszuson 18 magyar résztvevő több előadással, illetve poszter bemutatásával szerepelt. Küldötteink névsora: Báldi András, dr. Bankovics Attila, Fuisz Tibor, dr. Moskát Csaba (Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest), dr. Szép Tibor (MME, Budapest), dr. Péczely Péter (GATE, Gödöllő), Liker András, Noszály Gábor, dr. Székely Tamás (KLTE, Debrecen), dr. Csörgő Tibor, Hegyi Zoltán, Könczey Réka, Ludvig Éva, dr. Sasvári Lajos, Tóth László, Tóth Zoltán, dr. Török János, Vanicsek László (ELTE, Budapest).

Az előadásokon felül színes programok gazdagították az eseményeket. Mintegy 50, madártani és természeti filmet vetítettek. A Bécsi Természettudományi Múzeum állandóan nyitva állt az érdeklődők előtt. Sokan nemcsak a Földünk madárvilágát bemutató kiállítást tekintették meg, hanem – Herbert Schifter kollégánk jóvoltából – a gyűjtemény értékes darabjaival is megismerkedhettek. A Nemzetközi Ornitológiai Bizottság ülésein pedig az is eldőlt, hogy a következő kongresszus színhelye Dél-Afrika lesz.

**Dr. Bankovics Attila**

## Euring-füzet

*Madárgyűrűzés a tudományban és a természetvédelemben* címmel magyar nyelven is megjelent az Európai Madárgyűrűzési Szövetség színes kiadványa. Célja a természetvédők tájékoztatása a gyűrűzés szerepéről és lehetőségeiről, gyakorlati példákon keresztül. A füzet megvásárolható vagy postai utánvétellel megrendelhető az MME Titkárságon. Ára: 90,- Ft.

**Varga Lajos**

## Az MME

### 4. Tudományos Ülése

Az MME a „Bessenyei György” Tanárképző Főiskolával közösen 1995 októberében Nyíregyházán tartja 4. Tudományos Ülését. Az ülést a Kárpát-medencében folyó madártani kutatások legnagyobb tudományos fórumaként 1982 óta negyedszer rendezik meg. A szervezők ezúton meghívják a madártani kutatásokkal foglalkozókat, mutassák be eredményeiket. Az elhangzó előadások és a kiállított poszterek kéziratait a Tudományos Ülésről készült kiadványban és az *Ornis Hungarica*-ban jelentetjük meg.

A Tudományos Ülés pontos időpontját, az előadásokkal és poszterekkel kapcsolatos formai követelményeket, valamint a részvétellel kapcsolatos további információkat 1995 tavaszán küldjük meg a jelentkezőknek.

Kérjük, hogy részvételi szándékát az alábbi adatokkal „Tudományos Ülés, 1995” jellegére juttassa el szerkesztőségünk címére: név, levélcím, telefon/fax, tervezett előadásának vagy poszterének címe.

**Dr. Szép Tibor**



## Nappalilepke-ismereti tanfolyam

Az egyesületünk természetvédelmi koncepciójában megfogalmazott céloknak és megvalósításuknak megfelelően a madarak mellett egyes emlős- és hüllőfajok, illetve a nappali lepkék és a szitakötők kapcsán széles körű élőhelyvédelmi tevékenységet kívánunk folytatni. Ehhez kapcsolódóan nappalilepke-ismereti tanfolyamot szervezünk a tél folya-

mán Budapesten. A tanfolyam keretében az egyes fajok felismerésén túl élőhely-igényeikkel (tápnövényeikkel), szaporodási szokásaikkal is megismerkedhetnek a résztvevők. Jelentkezni az MME Titkárságán lehet, levélben vagy telefonon. A részletekről időben értesítést küldünk.

**Haraszthy László**

## „Madárpókok” lettünk

Egyesületünk szeptemberben bekapcsolódott a Zöld Pók Hálózatba. Ez a hazai számítógépes telekommunikációs rendszer (idegen szóval „e-mail”, szellemes magyar névén „drótposta”) a környezetvédelemben érintett szervezetek és magánszemélyek közötti, környezetvédelmi tárgyú információcserét hivatott elősegíteni. Ezzel lehetőségünk nyílt arra, hogy egy számítógéppel egy telefonvonalra kapcsolódva adjunk-vegyünk leveleket, tanulmányokat, adatbázisokat stb. Vagyis még egy úton elérhető lett az MME, s így szerkesztőségünk is. E-mail címünk a következő:

postmast@mme.zpok.hu

ákos

## BirdLife-partnereink

**Név:** Royal Society for the Protection of Birds (RSPB) • **Magyar név:** Angol Királyi Madárvédő Egyesület • **Alakulás éve:** 1889 • **Taglétszám:** 870000 • **Folyóirat:** *Birds* (4), *Bird Life* (6) • **Elnök:** Ian Prestt • **Igazgató:** Barbara Young • **Nemzetközi kapcsolatok:** Alistair Gammell • **Fizetett alkalmazottak száma:** 800 • **Cím:** The Lodge, Sandy, Bedfordshire SG19 2DL, UK • **Tel.:** +44 767 68 05 51 • **Fax:** +44 767 69 23 65.



● A szula néhány év óta erősen terjeszkedik Nyugat-Európa déli tengerpartjain. Néhány pár ismételten költött Helgolandon, de a legnagyobb mértékű állománynövekedést Bretagne partjainál észlelték. Rouzic szigetén a legutóbb több mint tízezer pár jelenlétét állapították meg. Bretagne területén ma 33 természetvédelmi terület található, a legtöbb a parti részen.

● A réti sas fészkelő állománya Norvégiaiban az utóbbi 20 évben megkétszereződött, 700 párról 1500 párra emelkedett. Ezzel együtt a faj az országban észak-déli irányban terjeszkedni kezdett. A *Wild und Hund* című vadászati szakfolyóirat szerint a réti sas világalállománya kerekén 5000 párra tehető, ennek jelentős része költ az északi országban. A fenti folyóirat, konkrét adatok említése nélkül, beszámol arról is, hogy a rétisaspárók száma az északnémet Schleswig-Holstein tartományban is jelentősen emelkedett. Az örvendetes jelenség a faj védelmében tartott kampányok köszönhető. Ennek során a költőhelyek környékét és a vadászterülethez tartozó tavakat a természetvédők kibérelték vagy megvásárolták.

● A nagy őrgébics téli tápláléka Kelet-Ausztriában. 1988–89 és 1989–90 viszonylag enyhe telein öt, intenzív mezőgazdasági művelés alatt álló területen (Marchfeld és Tullnerfeld, Niederösterreich) 494 köpetet gyűjtöttek. Az anyagból 593 gerinces és 1300 ízeltlábú maradványai kerültek elő. Az előbbieik között pocokfélék (87,4%, főképpen mezei pocok) voltak túlsúlyban, az egérfélék 3,5%-ot, a cickányok 1%-ot, az énekesmadarak 1,4%-ot tettek ki. Az ízeltlábúak között a bogarak álltak az első helyen (73%), különösen sok futóbogármaradványt találtak (55%).

● Figyeljünk a sárga füzikére! Ez a faj (*Phylloscopus trochiloides*) eredetileg Nyugat-Szibériában honos, de már századunk elején terjeszkedni kezdett nyugat felé. 1905-ben bukkant fel a Kelet-tengernél, 1916–33 között Lengyelország északi részén és a német tengerpartok közelében, 1935–40-ben Finnországban észlelték, és a hetvenes években tovább nyomult délnyugat felé. A volt Csehszlovákia területén 1963–91 között

26 helyen, többnyire szorgalmasan éneklő hímeket figyeltek meg, de 1982 júliusában és 1989 júliusában Észak-Csehországban, illetve az Óriáshegységben több alkalommal is láttak 2–2 példányt, fészkelésre utaló viselkedéssel. 1992. július 16-án J. Flousek két, már jól repülő fiatalot talált. A fitiszfűzike fiataljaira hasonlítottak, de élénksárga szemöldöksávjuk volt. Szüleik szorgalmasan etették őket. A fentiek alapján lehet, hogy egy-egy kóborló példány hazánkba is elvetődik.

S. E.

## A tarvarjúról

Az elmúlt években sokat lehetett hallani a kipusztulóban lévő tarvarjúról (*Geronticus eremita*). Herman Ottó szerint ez a faj a XVI. században még Magyarországon is előfordult, ma már csak a Közel-Keleten és Észak-Afrikában látható, bár ott is nagyon ritkán. Az utóbbi években viszont a madarászturnizmusnak is köszönhetően egyre többször figyelik meg. 1993–94 telén a marokkói Tamarinál 57, Oued Massánál 80–100 példányt



Tarvarjak

A szerző felvétele

dányt láttak. Nyári adataink nincsenek, ide leginkább télen járnak a madarászok (a nem kevésbé veszélyeztetett vékonycsőrű póling [*Numenius tenuirostris*] telelőhelyének megkeresésére). A Közel-Keletről több helyről jelezték a tarvarjú előfordulását (Jemen, Szaúd-Arábia), ezek lehetnek Törökországból érkezett madarak is. A WWF egy visszatelepítő programot működtet a faj legutolsó költőhelyén, a törökországi Birecikben. Itt, az Eufrátesz partján vadon élő példányokat utoljára az 1980-as évek végén láttak. Jelenleg a telepen 46 öreg madár él, közülük néhány már a szabadban nevelkedett fel. Költőládákban fészkelnek, de egyikük például egy közeli vádiban költ.

1994 májusában 20 fiatal madár nevelkedett a fészkekben. A madarak jól érzik magukat a városka tőszomszédságában, és talán remélhetjük, hogy a tarvarjú mégsem gyarapítja a kipusztult madárfajok számát.

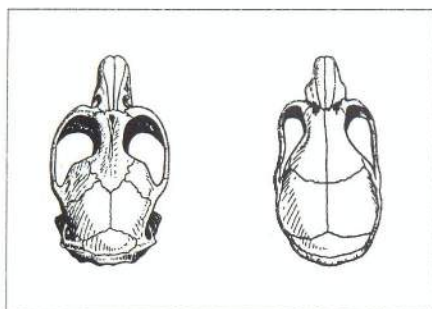
Horváth Gábor

## Mit tudhatunk meg a bagolyköpetekből?

A baglyok az elfogyasztott táplálék meg nem emésztett részét (csontokat, szőrt, tollakat) hosszúkás gombócok alakjában visszaöklendezik. Ezek a köpetek a madár tanyahelyein, például a templomtornyokban (gyöngybagoly) vagy a fenyőfák alatt (az őstől tavaszig telelő erdei fülesbaglyok pihenőhelyei), a földön található. A baglyok, ellentétben a ragadozó madarakkal, nem emésztik meg a csontokat, ezért ha óvatosan szétbontogatjuk a köpeteket, még a legapróbb ujjperceket is megtaláljuk bennük. A zsákmányállatok meghatározását a koponya és az állkapcsok, illetve főképpen a fogak alapján végezzük. Nagyobb mennyiségű köpetet átvizsgálva viszonylag pontos képet kaphatunk az adott gyöngybagolypár vagy egy telelő erdei fülesbagoly-csoport étrendjéről. Még érdekesebbek lehetnek ezek az adatok rendszeresen (hetente vagy havonta) összeszedett köpetek esetén, amikor a kapott adatokat az időjárás alakulásával is összefüggésbe hozhatjuk. Például a



Pirók egér



Mezei pocok és törpeegér koponyája

Grafika: Ujhelyi Péter

nagy hó kedvez a fehér takaró alatt láthatatlanul és elérhetetlenül mozgó apró rágcsálók, s ekkor a baglyok táplálékában megemelkedik a madarak, főleg a verebek és pintyfélék száma (a madarakat elsősorban a csőr alakja alapján határozzuk meg).

Végezhetünk köpetvizsgálatot kisméltós-faunisztikai szempontból is. Ilyenkor a bagoly csupán egyfajta „munkatárs”, tehát nem a mindenkori éltrendjére, hanem a környéken élő aprómelegt-fajokra vagyunk kíváncsiak. Nagyobb mennyiségű anyag esetén következtethetünk az egyes cickány- vagy rágcsálófajok egymáshoz viszonyított arányaira is. Évekkel ezelőtt országos viszonylatban végeztem bagolyköpet-vizsgálatokat, s nagyon szépen megmutatkozott például, hogy a szárazságkedvelő *Crocidura*-fajok (fehérfogú cickányok) a legnagyobb egyedsűrűségben az ország legszárazabb, délkeleti tájain élnek, ugyanakkor a *Sorex*-fajok (vörösfogú cická-

nyok) a hűvösebb, esősebb, nyugati országrészben dominálnak. Kimutatható a köpetvizsgálatok segítségével egyes kisméltós-fajok túlszaporodása, gradálása is, sőt, például a mezeipocok-maradványok folyamatos vizsgálatával – a hím és a nőstény eltérő alakulása medencecsontja alapján – a túlszaporodást már jóval annak kiteljesedése előtt jelezni lehet (a nőstények száma fokozatosan nő, akár 3:1 is lehet a hímekkel szemben, és ez képezi a gradáció alapját).

Helyszűke miatt csak a legfontosabbakat mondhattam el e rendkívül érdekes és hasznos munkáról, egyet viszont nem szabad elfelejteni: a bagoly fontosabb, mint a bagolyköpet! Tehát a gyűjtést mindig úgy kell végezni, hogy azzal a madarakat ne zavarjuk!

S. E.

## Kékes rétihéjék Magyarországon

Az őszi, téli és kora tavaszi hónapokban a rétek, kaszálók, nádasok felett sokszor láthatunk egy-egy lenge röptű rétihéját, amint közvetlenül a föld felett lassan, imbolyogva pásztázza végig a területet, zsákmány után kutatva. Nagy távolságból, a faji bélyegeket nem látva is valószínű, hogy kékes rétihéjáról van szó. A nálunk költő barna és hamvas rétihéjék ekkor már messze délen járnak, helyüket az északi vidékekről lehúzódo-

kékes rétihéjék foglalják el. E faj mindig ismert madara volt a magyar vidéknek, már a XIV. században megkülönböztették a többi rétihéjától a hímek egészen világos színére utaló fehér kaba néven. Sokféle népi elnevezése közül talán a legérdekesebbek a szántó örvölyű (utalva egyrészt a szántók feletti tartózkodására, másrészt a faroktöbén látható fehér örvre), a kék örvölyű, a mezei örvöly, a fogolymadár-ölv, de bagolyfejű kánya, bagolyhéja néven is ismert volt, bár az utóbbiakat a többi rétihéjafajra is vonatkoztatták. A kékes rétihéja elnevezés először az 1918-ban megjelent, Chernel-féle *Nomenclator*-ban szerepelt.

Igen nagy elterjedésű faj, de érdekes módon mint fészkelő teljesen hiányzik a Kárpát-medencéből, bár néhányszor már költött hazánkban. Az október-március közötti időszakban nagy számban láthatjuk, elsősorban a Duna-Tisza közti, illetve az alföldi mocsarak, rétek, szikes puszták területén. A madarak napközben szétszéledve zsákmány után járnak, de az éjszakákat nagy csapatokba verődve a földön töltik, elsősorban zavartalan és szélárnyékos helyeken, ahol biztonságban érzik magukat.

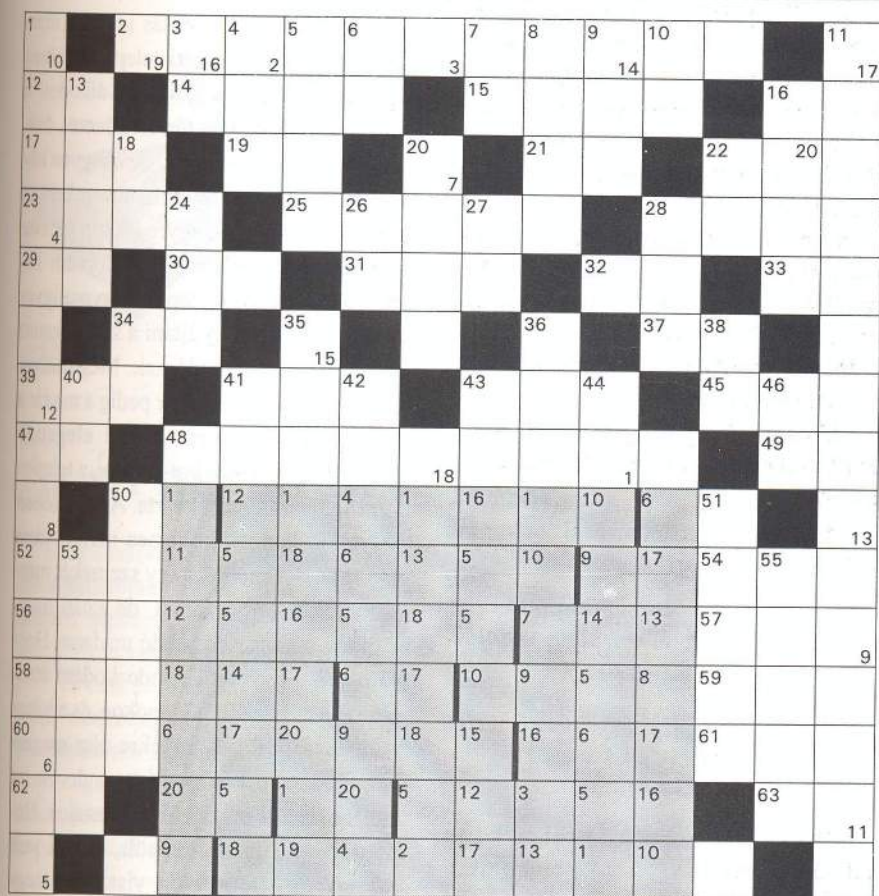
1985-ben a B.T.O. (British Trust Ornithology – Brit Ornitológiai Szövetség) azzal kereste meg egyesületünket, hogy vegyünk részt a kékes rétihéjék telelőállományának vizsgálatában és szervezzük meg hazánkban is a madarak megfigyelését. Az angolok által indított program elsődleges célja, hogy pontosan feltérképezze Európában a kékes rétihéjék telelőhelyeit, felmérje az egyes térségekben éjszakázó madarak számát, s ezáltal is képet kapjon tavaszi és őszi mozgásukról. Bekapcsolódásunkkor már több ország részt vett a programban, így Nagy-Britannia, Írország, Hollandia, Spanyolország, Dánia és Csehszlovákia is. A munka lényege, hogy minden hónap egy előre meghatározott napjának hajnalán vagy a szürkületi órákban kell az adott területet ellenőrizni és számba venni a beszálló vagy kirepülő madarakat. Az 1985–90 között tagtársaink által végzett felmérések eredményeképpen kirajzolódott, hogy az egyes élőhelyeken mekkora állomány telel rendszeresen. A legjelentősebbek közül néhány (zárójelben az egyszerre megfigyelt legmagasabb példányszám): farmosi Nádas-tó (104), pusztaszeri Büdösszék-tó (34), Kunkápolnási-mocsár (21), szegedi Fehér-tó (35), szegedi Baktói-legelő (13), hartai Kékes-pusztá (10), Akasztó-pusztá (8).



Erdei fülesbagoly

Fotó: Péchy Tamás

péta



Fejtsd meg a keresztrejtvényt, majd írja be a megfelelő betűket az alsó hálózathoz (egy-egy betű többször is szerepel), így egy Herman Ottó- idézetet kap. Beküldendő a vízszintes 2., 48., a függőleges 1., 11., valamint az idézet. Beküldési határidő: 1994. december vége. A helyes megfejtők között könyveket sorsolunk ki. A rejtvényben a rövid és hosszú ékezetek között nem teszünk különbséget.

**VÍZSZINTES:** 2. Fészkelése hazánkban csak az északkeleti részében bizonyított, de télen ritka kóborlóként máshol is megjelenik. 12. Kutya. 14. Állam. 15. Becézett leánynév. 16. Kettős betű. 17. Kérdőszó. 19. Megeléglél. 21. Rádium vegyjele. 22. Aromája. 23. Huzal. 25. Van éti is. 28. Nők réme. 29. Kimondott betű. 30. Hamis. 31. Fehérnemű. 32. Kertet művel. 33. Kicsinyítőképző. 34. Lángol. 37. Erdei vad. 39. Ritka utónév. 41. Csapadék. 43. Főzélknövény. 45. Túl ízes. 47. Rangjelző. 48. Igen nagy termetű madár (testhossza 79–88 cm). 49. Irányszó. 52. Orosz folyó. 53. Nagy madár. 56. Dunántúli csatorna. 57. Fordított női név. 58.

Helyrag. 59. Fizetség. 60. Létezik + névelő. 61. Nem fölé. 62. Van ilyen lemez is. 63. Tál szélei(!).

**FÜGGŐLEGES:** 1. Nadas, ingó-lápos állóvizek lakója, kedveli a halastavakat, a szabad vizeken a nagy mennyiségű, alámerülő növényzetet. 3. Sír. 4. Létezik ilyen ház is. 5. Ékszer. 6. Tendo. 7. Fordított kicsinyítőképző. 8. Bács-Kiskun megyei helység. 9. Időhatározó. 10. Patás állat. 11. Hazánkban kis állományú madár, egy rokon faj telepein költ, eszmei értéke 50000,- Ft. 13. Fűszer. 16. Romániai helység. 18. Ilyen bánya is létezik. 20. Nép. 22. Határrag. 24. Bö. 26. Sporteszköz. 27. Egyforma betűk. 28. Csapadék. 34. Kis patak. 35. Veszprém megyei helység. 36. Bátor. 38. Kettős betű. 40. Állatszállítás. 41. Mutatószó. 42. Vigyázó. 43. Titán vegyjele. 44. Kicsinyítőképző. 46. Azonos a függőleges 40-nel. 50. Piperecikkmarika. 51. Férfinév. 53. Köteléktől megszabadít. 55. Női nevet.

Mokos István

Ebben a rovatban 20 szó terjedelemben térítésmentesen helyt adunk a lap profiljába illő, nem üzleti jellegű apróhirdetéseknél is (pl. egyes kiadványok, felszerelések cseréje, eladása). A hirdetések megjelentetésének jogát fenntartjuk!

**Az Angol Királyi Madárvédő Egyesület (RSPB)** új szolgáltatást indít novemberben, Par Avian néven. A természet- és környezetvédelem iránt érdeklődő, 8–18 éves fiatalok számára keresnek levelezőpartnereket. Szerkesztőségünkől lehet jelentkezési lapot igényelni, ezt kitöltve vissza kell küldeni a Par Aviannak, s ökö ezután elküldik a hasonló érdeklődési körű levelezőtársak címeit.

**Keresem a Búvár** 1983/4, 7; 1984/7, 9, 10; 1985/1; 1986/12; 1989/10; 1990/1, 6 számait. Cserébe *Állatvilág*, *Búvár*, *Természet Világa* stb. Ifj. Vasuta Gábor, 1126 Bp., Fodor u. 29/b. Tel.: (1)201–6930.

**Murray Róbert festőművész** (az MME Propagandabizottságának elnöke) címe egyelőre nem, de telefonszáma 1994. november 1-től megváltozott. Az új szám: (1)129–1248.

**60–70 év közötti**, madármegfigyeléseket végző levelezőtársat keresek. Darázsai János, 2364 Ócsa, Deák F. u. 5.

**Keresem az Aquila** 1978 és 1979-es számait, valamint a *Legkedvesebb madaraink* 4. számát. Cserébe felajánlom a fenti lapok duplikátumait. Ifj. Vasuta Gábor, 1126 Bp., Fodor u. 29/b. Tel.: 201–6930.

### Megfejtések

A folyóiratunk 4. számában megjelent keresztrejtvény helyes megfejtése: egerészölyv, csuszka, vörösnakú lúd, szarka, nyíl farkú réce, haris; hősármány, csicsörke, hantmadár, parti lile. A helyes megfejtők közül Szabó Imre bajai olvasónk a *Madarak földön, égen* című könyvet nyerte, amit postán küldünk el. Gratulálunk!

## postaláda

*Az e rovatunkban közölt levelek nem tükrözik feltétlenül a Madártávlat szerkesztőségének véleményét. A levelek közlésének, részleteik elhagyásának, illetve stílusbeli javításuknak jogát fenntartjuk.*

## Jutalomkirándulás

A hosszúpályi Irinyi József Általános Iskola természet- és környezetvédelmi szakköröseiként vettünk részt az MME által meghirdetett *Egy falu–egy rét* akcióban *A mi falunk rétje* című pályázatunkkal. Nagy lelkesedéssel végeztük a kutató munkát, gyűjtöttük az adatokat, tártuk fel a környezeti problémákat, s fotóztunk. A terület közelsége, gazdag élővilága jó lehetőséget biztosított számunkra ismereteink bővítésére, növény- és állatvilágának minél jobb megismerésére. Növényeket határozunk meg, figyeltük a madarakat. Szakkörvezető tanáraink, Illyés Imréné és Szemes Imréné segítették munkánkat.

Pályázatunkkal a csoportos általános iskolás kategóriában II. díjat nyertünk. Az ünnepélyes eredményhirdetés a Madarak és Fák Napján, 1994. május 10-én volt a budapesti Petőfi Csarnokban. Nagyon örültünk a jutalmaknak: a szép könyveknek, a 10 ezer Ft-os könyvvásárlási utalványnak, de legjobban annak, hogy kirándulhatunk a Kiskunsági Nemzeti Parkba.

1994. június 1-én jött el a várva várt nap. Igen gazdag program várt bennünket. Mivel még nem jártunk a KNP-ben, kíváncsiak voltunk, milyen is ott a táj, hogyan élnek az emberek. Gyerekszivajtól hangos buszunk négyórás út után érkezett meg Kecskemétre. Megnéztük a város nevezetességeit, legjobban a Cifra Palota tetszett nekünk. Később a KNP Igazgatóságát mutatták meg, majd tájékoztattak bennünket a nemzeti parkról.

Bugacpusztára mentünk. Ragyogó napfényes időben érkezünk, kísérlőnk, Balasi István bácsi már várt minket a nagy fák árnyékában, a Páasztormúzeum előtt. Itt találkoztunk az I. díjas turai gyerekekkel is. A múzeumban megfigyelhettük a pásztorok életéhez szükséges eszközöket, ruhákat. Az épület mögött már „a homok az úr”, ide egy deszkahídon át vezetett utunk. A kisebb-nagyobb homokbuckákat örökzöld borókabokrok, nyárasok foglalják el, emiatt a területet Ósborókásnak nevezik. Nehéz,

homokba süllyedő léptekkel haladva az egyik gyerek felkiáltott: „Ez már igazi sivatag!”. István bácsi bemutatta nekünk a homokvilág növényeit és állatait is. Ezután megnéztünk egy lovasbemutatót. Az istállók mellett elhaladva láttuk a csikósok készülődését. A bemutató mindenkit lenyűgözött, nagyon élveztük a produkciókat. Utána gyalogosan indulunk a buszhoz. Útközben megfigyelhettük a legelő, hűsölő méneseket, szürkemarhacsordákat, rackanyájákat. A bőséges ebédet igen jóízűen fogyasztottuk el a bugaci csárdában, örültünk a szíves vendéglátásnak is.

Élményekkel gazdagon tértünk haza, emléinkben sokáig megőrizzük ezt a napot.

A Süni Klub Kökőrcsin Köre képviselőjében:

**Nemes József–Papp Ferenc**  
6. osztályos tanulók

## Miért?

1993. október 23-án a turai erdő fiatal tölgyesébe egyik barátommal nagy nehézségek árán egy az átlagosnál nagyobb (1000x400x400 mm) fészekládát helyeztünk baglyok számára. A tél folyamán egészen tavaszig kisebb-nagyobb rendszerességgel jártam ki ellenőrizni, de amikor folyó év március 15-én kimentem, hogy az addig pusztán deszkapadozatú odúba szalmát vigyek, majd „hanyatt estem” amikor megláttam, hogy a fészekláda aljába sörétes puskával belelöttek. A lövés a deszkát két helyen, ujjnyi vastagságban átlukasztotta. Az öröm az örömben, hogy az odúnak nem volt még lakója és csak egy lövés dördült (az odú alatt megtaláltam a sörétkosarat.) Nem értem, hogy egy ilyen lödühöncnek (mert vadásznak nem nevezhetjük az illetőt), aki sárba tiporja a vadászetikát, az emberi érzéseket és nem utolsó sorban az állatvédelmi rendelkezéseket és törvényeket, hogy adhatnak egyáltalán fegyvert a kezébe. Remélem, hogy a jövőben egyre kevesebben leszünk tanúi ehhez hasonló, emberhez méltatlan cselekedetnek.

**Kurucz Zsolt, Tura**

*(Megértjük a cikkíró felháborodását, de megjegyezzük, hogy sajnos manapság nem csak valódi vadászok kezében van fegyver. Szerk.)*

## Gólyasors a gólya évében

1993 őszén, a vonulás idején a marcalgeryelyi tehenészeti telep közelében egy törött szárnyú gólya árválkodott a határban. Nem tudta társait követni, ösztönösen járta a mezőket, de ahogyan közeledett a tél – tavaly már novemberben leesett az első hó –, egyre inkább kereste az emberek közelségét. Dr. Horváth Tamás, a tehenészeti telep állatorvosa igyekezett segítséget nyújtani a szorongatott helyzetben lévő madárnak. Megmútotta a törött szárnyat, amikor pedig a madár a szabadban már nem tudott elegendő mennyiségű táplálékot keresni, a telepen mindig terített asztal várta. Az istállóban helyet is kapott, kellemes meleg várta naponta. A tehenek nagy szemeket meresztettek a gólya láttán, de aztán megszokták a kecsesen sétáló madarat. Horváth doktor szerető gondoskodása átsegítette a nehéz téli hónapokon, és amikor idén tavasszal a környékre újra megérkeztek az Afrikát megjárt vándorok, az áttelelt madár csatlakozott hozzájuk. Naponta egy-egy órát repült, együtt volt rokonaival, de mindig visszatért megszokott menedékhelyére. A telep legmagasabb pontján ülve tekint szét a határban és várja, hogy étkezéshez szólítsák. Ekkor a földre lebben, lassú lépésekkel közeledik és jó étvágyal fogyasztja el mindazt, amivel jótévedője megkínálja.

E kis írásom célja, hogy megmutassa, lehet segíteni, ha egy madár bajba jut valahol. Örölnék, ha szakmai körökből tanácsokat kapnék a továbbiakra nézve, mit tehetnénk még megmentett gólyánk érdekében.

**Dala József**  
9500 Celldömölk, Mikes u. 18.



A megmentett gólya      A szerző felvétele



## Az én madaraim

Ülök a szarvasrágta hegyoldalon, hátamat kellemesen melengeti a lágy szeptemberi napsugár, és az eget figyelem, amely olyan valószínűtlenül világoskék, amilyen csak szeptember elején lehet. A párás magasságban ökörnnyál csillog. Természetesen semmi köze a derék, de férfiaságától megfosztott szarvasmarhához, mert a csillogó fonalakat aprócska pókifjancok eregetik. Ha elég hosszú a szál ahhoz, hogy elbírja a parányi utas súlyát, a kis pók rábízta magát az őszi szélre – na meg a vakszerencsére –, és megkezdődik a nagy utazás. A sok millió csöppnyi kalandor közül persze csak nagyon kevesen – a legszerencsésebbek – kötnek ki alkalmas helyen, s ott elkészíthetik életük első hálóját. Még kevesebben érik meg a következő tavaszt, majd a nyarat, de ezek a túlélők engedelmessé válnak a „nagy parancsnak” újra létrehozásához a sok millió utódot, és a valószínűtlenül kék szeptemberi égen újra ott csillog majd az ökörnnyál...

Az előbb egy fekete harkály kiáltott a szemközti hegygerinc felől, és olyan vadul kezdte püfölni a tölgyfa oldalát, hogy visszhangzott belé az erdő. Mögöttem szajkók motoznak érett makkot keresve, majd az egyik észrevesz és, bár nem mozdulok, felborzolt fejtollakkal felugrik egy alacsonyabb ágra. Onnan méreget gyanakodva. Farkasszemet nézünk egy darabig, de én unom meg előbb a dolgot – már a szemem is könnybe lábadt –, és elpislogom magam. A szajkó rémülten menekül és ijedtsége magával rántja a többieket is. Pillanatok múlva már a túlsó oldal felől hallom méltatlankodó kiáltásait: „mátyás... mátyás...”. Újra az ég felé fordítom a messzelátót, mert úgy érzem, valami néz... És a távcső látóme-

zejének kékségében mozdulatlan szárnyakkal, méltóságteljesen megjelenik egy hatalmas fehér madár. Egy kígyászölyv... Az én madaram!

•

A történet öt évvel ezelőtt, egy füledt júniusi napon kezdődött. Laci barátommal kora reggel óta másztuk a hegyoldalakat, jártuk a völgyeket, bolyongtunk a sutogó bükkösökben, és szinte egyenként vizsgáltunk át minden fát. Kerestük a fekete gólyát. Pontosabban nem is magát a madarat kerestük annyira, hanem a fészket. Az óvatos madár már szinte bolondot csinált belőlünk. Hol itt, hol ott látta valaki, és nem múlt el nap valamelyik erdészeti gépkocsivezető kaján megjegyzése nélkül:

- Reggel láttam a gólyádat!
- Hol?
- A hamvaskői úton ácsorgott.
- A fenét!
- Nem hiszed? Holnap elütöm neked!



Kígyászölyv

A szerző felvétele

Már minden időmet fészekkereséssel töltöttem, és esténként holtfáradtan, de eredmény nélkül keveredtem haza. Pedig nagyon fontos lett volna mielőbb megtalálni a fészket, nehogy áldozatul essen a fakitermelésnek. Ha egy fokozottan védett fajt – mint amilyen a fekete gólya – valamelyik erdészeti munka veszélyezteti, akkor azt a munkát leállíthatjuk volna. Csakhogy ahhoz ismerni kellene a fészkek helyét!

Ezen a júniusi napon is egy ilyen eredménytelen keresgélés után botorkáltunk lefelé a „szarvasrágta” hegyoldalra, és a kellemetlenül gáncsoló szederindákat kerülgetve azért a szemközti hegyoldal fagyönggyel fertőzött öreg tölgyfáira is vettem egy-egy pillantást. Nem mintha ezen a meleg, napsütötte hegyoldalon kellene keresni a fekete gólyát. Fehér rokonával ellentétben – amely fehér fejtollai miatt különösen bírja a napot – ez a sötét tollú madár mindig az erdő árnyékos részeiben, hegyvidéken leginkább idős bükkösökben építi fészket. Fiókái a tűző napon elpusztulnak!

Tehát a fákat is figyeltem, és mintha az egyik fagyöngybokor sűrűbb lett volna a kelleténél... Megnéztem távcsővel is. Valóban! Mintha fészkek lennének benne! De ha az fészkek, akkor csak egy valami lehet ott: kígyászölyv!

– Várj, Laci! – szóltam barátom után.  
– Abban a fagyöngyben van valami. – Laci megnézte távcsővével a fát, aztán

szó nélkül elindult fölfelé. Nem egyenesen a fészkeknek tartott, hanem jóval magasabbra, a gerinc felé igyekezett, ahonnan beláthat a fészkekbe.  
– Ezt jól csinálod – dicsértem magamban barátomat. Már feljutott a gerinc-re, éppen az alkalmas helyet kereste, hogy ráláthasson a kérdéses fára. Az arcát néztem távcsővel, hátha le tudok olvasni róla valamit. És lám csak! Laci barátom lassan elvigyorodik... Már fülig ér a szája! Felém int, hogy menjek fel.

Szinte rohantam fölfelé a hegyoldalon (a fekete gólyát el is felejtettem) egészen a gerincig, s ott csodálatos látvány tárult a szemem elé: A fagyöngyben valóban fészkek volt, rajta egy hatalmas kígyászölyv ült. Sárga szemeivel minket bámult. Csak egy pillantást vettem rá, s már osontunk is vissza a völgy felé, nehogy leugrassuk a fészkekről.

Útban hazafelé arról beszélgettünk, milyen szerencse, hogy éppen itt találtuk meg a kígyászölyv fészket. Bizony az, mert talán az egész hegység legzavartalanabb része éppen ez az erdő. A turistautak messze elkerülnek, és a fakitermelés sem fenyegeti, mert háborús aknákat találtak itt néhány éve. Lám még az akna is jó valamire! Csak az a tény aggasztott bennünket, hogy a fészket tartó fa kiszáradófélben volt. Különösen a száradó fagyöngybokor török le nagyon könnyen, és ha ez költési időben történik, bizony elpusztulhat az az évi szaporulat. Ilyen ritka madárnál ez óriási veszteség, hiszen a kígyászölyvpár évente csak egy tojást rak, a fészkek alj pusztulása esetén – a fióka hosszú fejlődési ideje miatt – pótköltésre már aligha marad idő.

Egyetértettünk abban, hogy itt csak egy megoldás van. „Műfészket” kell építeni! Vesztenivaló nincs, mert a madár vagy átköltözik bele, vagy nem, és egyébként is az „építkezésről” csak télen lehet szó, mert ekkor madaraink valahol az afrikai szavannákon lesik a kígyókat. A falubeli kovácsmester nem is nagyon lepődött meg, amikor megrendeltük nála a vaskosarat, hiszen már jól ismerte a madarásokat...

Egy zúzmarás januári napon alaposan felmálházva érkezünk a tetthelyre. Én éppen szokásos téli derékfájásommal nyúlglódtam, így Laci ment fel a fára. Persze ezt a „felmenést” nem kell szó szerint érteni, hiszen az ilyen öreg fán általában csak mászóvassal lehet „közlekedni”. Ráadásul a kígyászölyv mindig a korona legtetetejére építi a fészket, tehát a vaskosarat is ide kellett elhelyezni. És az általunk kiválasztott tölgyfa legalább 20 méteres volt... Egész dél-



Laci fészket rak

A szerző felvétele

előtt „fészket raktunk”. Laci erősen feldrótozta a vaskosarat, levagdosta a berepülést akadályozó ágakat – ezekből építette meg a fészket –, én pedig a lelógatott madzagra szorgalmasan kötözgettem a béleléshez szükséges apró gallyakat, száraz fücsomókat, egyebeket. A fészkek remekül sikerült. A legügyesebb kígyászölyv sem építhetett volna különbet!

A tavasz türelmetlen várakozással telt el. A kígyászölyvek már március végén megérkeznek a területükre, de a fészkek foglalatás idején még nagyon érzékenyek a háborgatásra. Az április a kotlás ideje, májusban még kicsi a fióka, ezért valamelyik szülő mindig a közelben tartózkodik, tehát ilyenkor sem tanácsos zavarni őket. Így azután csak július elején ellenőriztem először a fészket.

A hegygerincre érve elsőnek az tűnt fel, hogy az eredeti fészkek egyszerűen eltűnt. A száradó fán a tavalyi fészket tartó fagyöngybokor most teljesen üres volt. A műfészkekbe viszont alulról nem lehetett belátni. Várnom kellett tehát. Tíz óra körül járt az idő, és tudtam, hogy ekkortájt kell megérkeznie valamelyik szülőnek az első zsákmánnyal.

És ekkor a szarvasrágta hegyoldal felől mély, torokhangú kiáltás hallatszott: glüük..., glüük... Még nem láttam a madarat, de tudtam, hogy közeledik, mert a fészkekben hirtelen mozgolódás támadt, majd felágaskodott benne a jókora kígyászölyvfióka. Ebben a pillanatban jelent meg az öreg madár (gyorsan egy fa mögé húzódtam), csőréből egy kígyó farka lógott ki. Csak éppen egy másodpercre szállt a fészkek szélére, fiókája már is elkapta a kígyó kilógó darabját, és nyelni kezdte azt. Néhány pillanatig a néhai sikló kötötte össze a két madarat, majd az öreg megszabadulva terhétől, elrúgta magát a fészkekről, s egy szárny-csapással eltűnt a hegygerinc mögött.

Örömöm határtalan volt! Mégis sikerült! Fészket raktunk a kígyászölyvnek!



Ülök a szarvasrágta hegyoldalon, hátamat lágyan melengeti a szeptemberi napsugár, és a madaraimat nézegetem. Mert közben megszapordtak ám! Már hárman köröznek felettem. A két öreg és az idei fióka. Nézem a madarakat és arra gondolok, van-e jogom így kisajátítani őket? Hiszen Lacival együtt raktunk nekik fészket! És mi van akkor, ha barátom ott ül a túlsó oldalon, és hozzám hasonlóan ő is a „madarait” nézegeti? Elbizonytalanodom. Aztán egy mentő gondolat jut eszembe. Sebaj! Majd elosztjuk

őket. Az egyik évben övé a szaporulat, a másikban az enyém!...

Közben a három madár, mit sem sejtve kisajátítási tervemről, egyre magasabbra emelkedik a világoskék égen. És lassan elköröznék dél felé.

Zsoldos Árpád

## Téli előkészületek a kiskertben

Madárvédelmi munkákat egész évben végezhetesz, de a legfontosabb évszak mégiscsak az őszi. Ekkor már küszöbön áll a tél, a madarak számára (is) a megpróbáltatások fő időszaka. A lehetséges tennivalók pontokba sűrítve a következők (ezeket persze a lehetőségekhez képest még kiegészítheted):

1. Vizsgáld meg, és ha szükséges, javítsd meg az etetőt (etetőket). Hazánkban általában december-február között célszerű etetni, de ez elsősorban a mindenkori időjárás függvénye. (Emlékeztet pl. az 1993 novemberében érkezett korai tél.)

2. Víztelenítsd az itató- és fürdőmedencét, a közelgő fagyok miatt.

3. Szervezd meg lakóhelyed környékén (falun, városrészen) a téli etetést! Kemény hidegben nyers húst is lehet az ágakra függeszteni (a macska el ne érje!), talán akad olyan ismerősöd, aki ennek beszerzését vállalni tudja. A cinegék szívesen csipegetik a faggyút is, de azt megolvastva és napraforgóval összekeverve ügyenevezett madárkalácsot is készíthetsz.

4. Ha eddig nem tetted meg, tisztítsd ki a fészkekodúkat. Az új odúk kihelyezésére is az őszi a legalkalmasabb.

5. A kert sarkában készíthetsz négy lábú álló, oldalt nyitott lombsátrat. Havas időben is szórhatod alá eleséget rigónak, vörösbegynek és különböző magevő madaraknak.

6. A kertben kora őszi óta meglévő gally- és avarkupacot most már ne távolítsd el, mert esetleg sün alszik alatta. Télen a lakott területekre húzóó ökörszemek is szívesen keresgélnek közöttük pókok, rovarok után.

7. Tarts madárvédelmi előadásokat az iskolában! Helyezz el a faliújság helyén ilyen jellegű rajzokat, írásokat! Beszélj meg a biológiatanárral, hogyan lehetne még eredményesebbé, szervezetesebbé tenni a helyi madárvédelmet.

S. E.



# Fotósuli



Egy madárfényképész talán ősszel készítheti a legizgalmasabb, legmozgalmasabb képeket, hiszen ekkor egy-egy holtágban vagy halastavon egy egész sereg madár gyűlik össze. Egyrészt a vonulás előtt gyülekező, másrészt a már vonuló fajok időznek el a táplálékban gazdag és háborítatlan területeken.

Egyszer egy kisebb tónál nagy kócsagokat és szürke gémekeket fényképeztem. A mintegy másfélszáz madár több napon át lakmározott a sekély vízben hemzsegő halakból. Izgalmas jeleneteknek lehettem tanúja, hiszen egy-egy halra egyszerre több madár is szemet vetett. Az így kialakuló parázs veszekedések azután a fotókon gyönyörű, táncos jelenetekké szelidültek.

A táplálkozóterületen való fényképezéshez nélkülözhetetlen egy viszonylag kényelmes lessátor. Ez lehet nádból, ponyvából stb., a lényeg, hogy jól elrejtse az éber madárszemek elől és legalább egy héttel a fényképezés megkezdése előtt a helyére kerüljön, hogy a madaraknak legyen idejük megszokni. Védett területen való lessátrazáshoz az illetékes természetvédelmi hatóság engedélye is kell, de ennek megszerzése meglehetősen körülményes, általában nem sikerül. Viszont a védett területeken kívüli tavak, folyószakaszok is lehetnek számos vízimadár – cankók, récék, nagy kócsagok – gyülekezőhelyei.

Megépítetted tehát a leshelyedet, el-telt a szoktatási idő: kezdheted a fényképezést. Nem teheted meg, hogy reggel 9 órakor felkelj, komótosan megreggelize, majd leballagj a lessátorhoz, mert ekkor már tele a víz madarakkal, s ha elriasztod őket, hosszú órákig nem jönnek vissza, vagy esetleg teljesen faképnél hagynak. Kora hajnalban, még sötétben légy a leshelyen, és várd az első

fényekkel érkezőket. Bőven kárpótol majd, ahogy a napsugarak gyenge tüze-ben vöröslő víz a szemed láttára népesül be madarakkal. Sorra érkeznek a hófehér nagy kócsagok, az aranyló fények sárgára festik kitárt szárnyaikat. A fénylő vízben úszó récéknek csak sötét sziluettje látszik. Máshol a víz olyan, mint egy narancsvörös szőnyeg, sima tükrét idő-ről-időre megtörik a beletoccsanó ma-dárlábak, s a feketésvörös gyűrűk tova-futnak, majd elenyésznek...

A látvány a fotózási lehetőségeken felül is nagyszerű élmény, de a fényképezőgéppel leskelődőnek különösen az. Ahogy kicsit feljebb kúszik a nap, már lesz elegendő fényed. A gépet erősítsd állványra, hogy minél korábban el tudj kezdeni exponálni, így 60-addal, sőt 30-addal is fényképezhetsz. Ne sajnáld a filmkockákat! Kíélheted riporteri képességeidet is, hiszen a tónak minden zugában minden pillanatban történik valami, csak győzd az élességet állítani, no és győzd filmmel. Nem érdemes spórolni – bár tudom, hogy drága a film –, ki tudja, lesz-e még alkalmad hasonló helyzetben felvételeket készíteni. Biztos, hogy nem sok kép sikerül igazán jól, éppen azért kell minél több kockát „előlni”, hogy később válogathass közülük. Egyébként kifejezetten előnyére válhat a képnek egy-egy bemozdult kócsagszárny vagy -láb, amint milliónyi cseppben hullik róla vissza a víz. A kész tekerceket átnézve látni fogod, hogy az izgalom hevében sok gyengébb felvételt is készítettél, de ez így van rendjén. Ám köztük lesz a sok-sok megismételhetetlen kocka is, s ezek bármikor visszaidézik annak a hajnalnak a csodáját.

Ha több napot is el akarsz tölteni a leshelyen, legjobb, ha csak szürkületkor, a madarak eltávoztával bújsz ki a sátradból, nehogy lezavard őket a vízről, mert nem biztos, hogy másnap visszatérnek. A táplálkozóterületen néhány méterrel odébb is ugyanolyan jó helyet találhatnak. Egy másik megoldás: egy segítő-társad odakísér, majd a nap végén érted jön. Így a madarak hozzá és nem a lessátorhoz fogják kötni a zavarást.

Sorozatunk e pontján szükséges beszélni a madárfényképezés etikájáról is. A lessátrazás már komoly felkészülést igényel, és az ember hajlamos a sok munkával megépített leshelyről minden áron elkészíteni a felvételeket. Ezt semmiképpen sem szabad erőltetni, különösen nem a fészkek közelében. Már korábban is szó volt róla, hogy végre Magyarországon is elterjedőben van az íratlan szabály: egyes folyóiratok, lapok nem közölnek

fészeknél készült fotót. Ennek ellenére vannak csak a fészkek közelében lefényképezhető fajok. De nem a fészeknél! Mire gondolsz? A madár a fészke megközelítéséhez szinte azonos útvonalat, beszállóágot stb. használ. Ennek közelében jó esélyünk van a felvételek elkészítésére. Talán többet kell várunk, nem minden esetben tudjuk a madarat elcsipni, de egyrészt kevésbé zavarjuk, másrészt sokkal életszerűbb, dinamikusabb képeket készíthetünk. A táplálkozóterületen végzett fényképezéssel, a fentebb leírtakat betartva, nem tudunk kárt okozni, mert ha a jelenlétünk zavarja a madarakat, egyszerűen odébbállnak. Természetesen ez nem érvényes azokra a védett és nagy madártömegeket fogadó területekre, ahol a rendszeres zavarás nemkívánatos és nem is megengedett!

Volt időszak, amikor a természetvédek kifejezetten elleneztek a madárfényképezést, nem is teljesen alaptalanul. Azt



Szürkegéme

A szerző felvétele

gondolom azonban, hogy szükség van a természet szépségeit megőrkítő felvételekre, és ezeket úgy is el lehet készíteni, hogy azzal ne okozunk kárt. A védett területeken történő munka vagy a fokozottan védett fajok fényképezése csak nagyon kivételes esetben engedhető meg. A természetfotósok igen szűk és zárt világában egyébként is hamar kiderülne valakiről, hogy partizánkodni próbál. Aki madárfényképezésre adja a fejét, elsősorban a madarak iránti szeretet miatt teszi, és biztosan elfogadhatatlan számára, hogy az elkészült fotó egy fészkalj pusztulásával járjon.

Péchy Tamás

Minden kedves  
Olvasonknak boldog  
és békés Karácsonyt  
kívánunk!

A szerkesztők.



Virág Miklós:

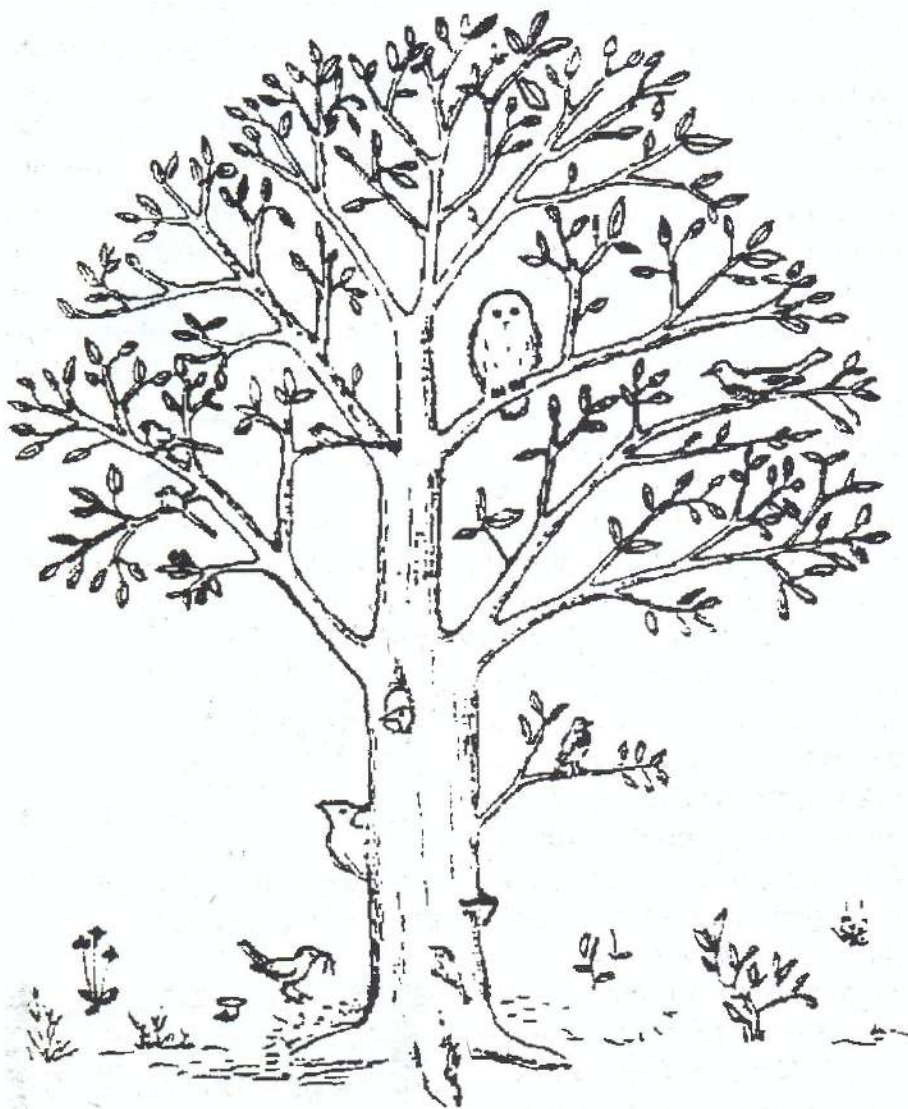
## GÓLYÁK

1. Egyszerűen így mondom:  
madaraim,  
Kik gyermekkorom gyöngy-  
egén szálltatok.  
Végig keringtetek örök  
nyaraim, –  
S szülőföldemmé, hazámmá  
váltatok.
2. Mindig is fájt az őszi  
búcsúzástok,  
És ujjongva jött a tavaszi  
remény.  
Mert Afrikára gondoltam  
és rátok:  
A zord teleket így győzhettem  
le én.
3. Tavasz-ünnepen megszólalt  
hangotok,  
Miként a küllő kattog, a kasza  
peng.  
Szébb énekkel még anyám  
sem altatott, –  
Árnyatok lelkemen ma is  
átdereng.
4. Fogy rétetek, házatok,  
kéményetek,  
S fészkeltek vénhedt fán,  
villanyoszlopon...  
Higgyétek el, veletek  
szegényedek,  
És szenvedétekben is  
megosztozom.
5. Gólyák... Így egyszerűen:  
madaraim.  
Vigyétek messze-messze a  
híremet!  
És az Élet gyönyörű tavaszain:  
Dobogtassátok örökre  
szívemet.

## Az öreg fa madarai

Az alábbi rajzon elrejtettünk néhány, az erdőkben előforduló madarat. Találd ki és írd meg, hogy milyen madarak lehetnek! A helyes megfejtők között jutalmakat sorsolunk ki.

Szöveg és grafika: Bóhm András



**Helyreigazítás.** A lapunk előző számának 12. oldalán megjelent fotó nem egy galacsinhajító bogarat, hanem egy nagyfejű csajkót (*Lethrus apterus*) ábrázolt. A tévedésért elnézést kérünk.

# Természetvédelmi Világszövetség



A Természetvédelmi Világszövetség (IUCN – The World Conservation Union) 1948-ban alakult, kormányokat, kormányhivatalokat és társadalmi szervezeteket tömörítő non-profit szervezet. Elsősorban nemzetközi jelentőségű és érdekelttségű projektek kiírásával, lebonyolításával és anyagi támogatásával segíti a globális természet- és környezetvédelem ügyét. Filozófiájának központi gondolata a fenntartható fejlődés, a természeti, ezen belül elsősorban a biológiai erőforrások védelme és ésszerű, megújítható, igazságos használata. Az IUCN 125 országban közel 800 tagszervezettel rendelkezik. Magyarországi tagjai jelenleg a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium, a Magyar Természetvédők Szövetsége, a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület, valamint a Göncöl Alapítvány. A kelet-közép-európai régió 1986 óta járul hozzá az IUCN környezeti nevelési munkájához, 1989–90 óta pedig stratégiai természetvédelmi tervezési projektjeiben vesz

részt. Az itt megalakult projektirodák (Lengyelország, Cseh Köztársaság, Szlovák Köztársaság, Magyarország) egymással összehangoltan segítik országuk Nemzeti Természeti Tervének kidolgozását, amely az Európai Közösség tagországaiban szabványnak tekintett ökológiai hálózathoz (EECONET) csatlakoztatható, és annak alapelveit alkalmazza a helyi viszonyokra.

A Nemzeti Természeti Tervnek egyéb projektek is szerves részét képezik. Befejezéséhez közeledik a gazdasági hasznosítású halastavak és egyes polgári hasznosításra átadott katonai területek természeti értékeinek felmérése, a rajtuk folytatható gazdálkodási modell kidolgozása. Hasonló jellegű vizsgálatok folynak az élővilág fontos vándorlási útvonalait képező folyóvölgyekben és egyes ökológiailag érzékeny mezőgazdasági területeken.

A projektiroda alapítványi formában működik, munkatársai: Németh Ferenc irodavezető és Könczey Réka aszisztens. A projektek koor-

dinálásán kívül a tagszervezetek és a központ, a természetvédelem és más, azonos vagy ellenérdekelttségű szektorok (mezőgazdaság, idegenforgalom, közlekedés, vízügy) közötti kapcsolattartás a feladatuk, továbbá bármely érdeklődő személy vagy szervezet tájékoztatása az IUCN tevékenységéről. Az iroda könyvtára jelenleg 200 kiadványból áll, folyamatosan bővül. Helyben olvashatók az elsősorban angol nyelvű természetvédelmi tanulmányok, sok nemzetközi egyezmény, faj- és területleírás, a világ legkülönbözőbb országainak természetvédelmi stratégiája. Természetesen minden friss IUCN-periodika is fellelhető, valamint felsőfokú végzettségű, többkevesebb természetvédelmi gyakorlattal és nyelvismerettel rendelkező szakemberek IUCN-álláshirdetéseket is találnak az irodában.

## Természetvédelmi Világszövetség Magyarországi Alapítványa (IUCN-HF)

Cím: Budapest II. ker.,  
Fő u. 68., 319. szoba

Postacím:  
H-1371 Budapest, Pf. 433.

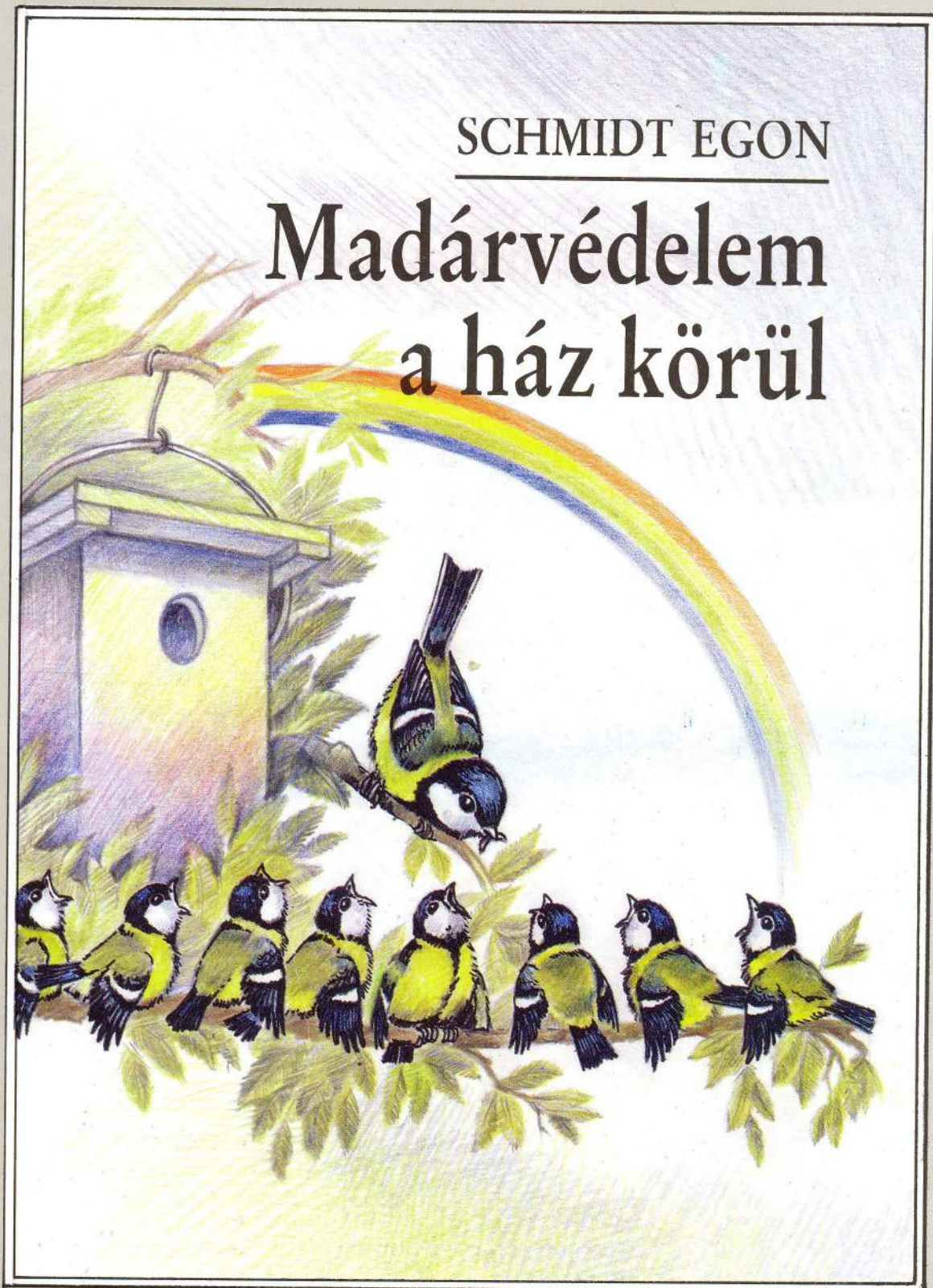
Telefon: (1)201-8964,  
telefax: (1)202-0452

**IUCN**  
The World Conservation Union

**MEGJELENT!**

**SCHMIDT EGON**

# Madárvédelem a ház körül



Az A/5-ös méretű, több mint 40 színes fotóval  
és számos fekete-fehér grafikával illusztrált könyv ára:

**390,- Ft**

Megvásárolható vagy postai utánvétellel megrendelhető az MME Titkárságán.